

تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

نرمان و نه‌دەب

www.iqra.ahlamontada.com

مەنتەدی ئەقرا ئەلشەفاڵی

حسن صلاح (سۆران)

١٣٦٧

نرمان و نه‌دهب

حسن صلاح (سوران)

۱۳۶۷

شناسنامه کتاب :

اسم کتاب	: زمان و تہدیب .
مؤلف	: حسن صلاح (سوزان) .
ناشر	: مؤلف
نوبت چاپ	: اول .
تیراژ	: ۱۰۰۰ جلد .
سال انتشار	: تابستان ۱۳۶۸
چاپ و صحافی	: چاپخانہ جہان نما - تہران .

بسم الله الرحمن الرحيم

سەرەتا

ئەم كەتەبە كە بە ناوی (زمان وشەدەب) بۆلۆدەبەتەو، بىرەتە لە باسگەلى جۆرە
جۆر، كە زۆرتريان دەكەونە نۆ ئەم چوار چۆەى خوارەو:

۱ - باسى زماناسى كوردى، وەك (وشەناسى)، (دەنگناسى) و (تەشكەناسى).

۲ - باسى ئەدەبىي زمانى كوردى، وەك (چۆن ھۆنراو، بنووسىن ؟).

۳ - لىكۆلەنەو، ئەدەبىي، وەك (ھۆنراو، سوروشتى لە زمانى كوردیدا) و (شىعرى
نۆئى چە ؟).

۴ - تەجرەبەى زيان، وەك (وتەى كورت) و (ھەلگەوتو).

ھەر وەك دەزانن، بېرىك لەم باسانە وەك (تەشكەناسى) تا ئىستالە زمانى كوردیدا
كارى زۆر لەسەر نەكراو، جا لەبەر ئەمە، ئەم نووسراو، كورتەى من لەم مەبەستەدا ناتوانى
شتەكى كامەل بۆ. ھەر لەبەر ئەمە من ھیوام ئەمە، كە نووسەران و قەلە مەبەستان، لەسەر
ئەم بىنەرەتە چكۆلانەبە كە من لێرەدا لە بارەى لىكۆلەنەو، زمانى كوردیەو، دامناو،
كۆشكى گەورەى تەتقىق ساز بکەن و پەرە بەم زانستە زمانناسیانە بەدن، وەك: وشەناسى،
دەنگناسى، وشە سازى.

مەبەستەكى دیکە كە لەم كەتەبەدا سەرئەجى تەبەتەى دراو، بىرەتە تەبە لىكە
لىكۆلەنەو، ئەدەبىي لە سەر مەبەستى (وەرگێران)، (ھۆنراو، سوروشتى)، (ھۆنراو،
عیرفانى) و (سەنەتەى جناس) و (شىعرى نۆئى). كە لەم رېبازەدا دواى لىكۆلەنەو،
نموونەم بۆھێناون. كە بە ھیوام لە ناساندنى ئەم مەبەستانەدا بەكەلگ بۆ.

حسن صلاح (سۆران)

ههروهک ده زانین ، لهم سهردهمه دا ، زانستی زمانناسی یه کیک له زانسته گرنگه کانه و به پهره گرتنی په یوه ندی له بهین نه ته وه جوړ به جوړه کانی جیهاندا ، ثم زانسته رۆژ به رۆژ که شه دهستینئ . یه کیک له لقه کانی زانستی زمانناسی ، زانستیکه به ناوی وشه ناسی (Etymology) ، که بو فیربوونی زمان گه لیک به نرخه .

ثم زانسته بریه تیه له فۆرموولیک ، که وهک فۆرموولی ریازی وایه ، به لام توفیری شه مه یه ، که ثم فۆرمووله ، فۆرموولی فیربوونی زمانه ، له په یوه ندی له گه ل مانالیکدانه وهی وشه کاندایه ، به لام فۆرموولی ریازی ریوشوینیکه که زانستی ریازی ده خاته نیو چوار-چیوه یه کی دیاریکراوه وه . یا ده توانین زانستی وشه ناسی ، به زانستیک دابنئین ، که به هوئی ثم زانسته وه ده توانین وشه کانی شی بکهینه وه ، ههروهک زانستی شی کردنه وهی-شیمپایی ، که به هوئی شو زانسته وه ده توانین مه وادی شیمپایی ثانالیز بکهین. جا له بهر شه ده لئین که زانستی وشه ناسی وهک زانستی ثانالیزی شیمپایی وایه ، به لام توفیری شه مه یه که به زانستی وشه ناسی وشه ثانالیز ده کهین ، شه ما به زانستی ثانالیزی شیمپایی مাদده ثانالیز ده کهین . کاتی که به هوئی ثم زانسته ، وشه ثانالیز بکهین ، ده توانین بزانی که وشه کانی له چی دروست بوون .

به چه شنی گشتی ، له زانستی وشه ناسی دا ، وشه له سئ به شی سهره کی ده توانی پیک بیت ، بهم چه شنه ی خواره وه :

۱- پيشگر .

۲- ریشه .

۳- باشگر .

بو نمونه ، له وشه " نا شیرین " دا ، " پيشگر " ، " ریشه " و " باشگر " شه مانه ن :
نا- شیر- ین ، که به شی " نا " پيشگره ، به شی " شیر " ریشه و به شی " ین " باشگره .
 شستا به پئی ثم فورمووله ، چه ند وشه کوردی ثانالیز ده کهین . سوودی ثم زانسته شه مه یه ، که به پئی ثم فۆرمووله ده توانین مانای وشه کانی بزانی و زور جارده بیت شه هوئی شه مه که بو پهیدا کردنی مانای وشه یه کی تازه پیوستمان به کتییی فهرهنگ نه بی . به کورتی بلئین ، ثم زانسته فۆرموولی پهیدا کردنی مانای وشه یه . بو فیربوونی زمانه کانی هه نده رانیش ده توانین زانستی وشه ناسی شو زمانانه فیربین و که لکی لیوه رگرین .
 جا شستا له خواره وه ، چه ند نمونه لهم کاره نشان ده دهین :

نمونه نه ی شی کردنه وه (ثانالیز) ی وشه ناسی

۱- نا شیرین :

- " نا " ، که پيشگره و وشه که خوسا ده کا .

- " شیر " ، که ریشه و وات " شیر یاسپایی " .

- " ین " ، که باشگره و وشه که ده کاته نیسی ، چون " ین " که ره سه ی نیسه ته .

جا به و چه شنه ی سهره وه وشه " نا شیرین " واته " نهک وهک شیر " و واته " وهک شیر نه " . ههروهک ده زانین ، یه کئ له شته شیرینه کانی که به شه ر بو جاری هه وه ل چه شتویه تی ، شیر ی داپک بوه . له بهر شه مه ، به شتی وهک شیر ی گوته " شیرین " ، واته وهک شیر-لیوه دا بۆمان پوون ده بیت شه وه ، که " نا شیرین " واته شتیک که وهک شیر وانیه . یانسی

شتیک ، که شیرین نیه . واته شتیک که تالو ناشیرینه .

۲- هاو سی :

- " هاو " ، که پێشگره و هاوال بو وشه که پهیدا دهکا .

- " سی " ، که ریشهیه و واته " سێبهر " .

جا بهو چهشنه سهرهوه وشه " هاو سی " واته " هاوسێبهر " ، یانی مالهکهیان هێنده به یهکهوه نیزیکه ، که کاتی تاو ههڵدئ ، سێبهریان به تیکرا دهکهوێته سهر زهوی . واته ماله کهیان به یهکهوه نووساوه .

۳- سەنگین :

- " سەنگ " ، که ریشهیه و واته " بهرد " .

- " بین " ، که پاشگره و وشه که دهکاته نیسی ، چون " بین " که رهسهی نیسهته .

جا بهو چهشنه سهرهوه وشه " سەنگین " واته " وهک بهرد . واته " قورس " .

به هوێ شەم فۆرمووله بۆمان دهرکهوت ، که بو کەلک وەرگرتن لەم پڕبوشوینه ، دهـبی شەم کارانهی خوارهوه بکهین ، تا بتوانین که رهسهی تهواومان بو شەم ئانالیزه بئی :

الف- وشه که بنووسین .

ب- وشه که بهش بهش کهین ، تا پێشگر ، ریشه و پاشگر له بهک جوی بینهوه .

ج- مانای بهشکانی جوړبهجوړ وهک پێشگر ، ریشه و پاشگر لیکدهینهوه .

د- ماناکه بخرهینه سهر بهک .

که رهسهی پێوست بو شەم کاره شهوهیه که بو زمانی دیاریکراو ، که لێره دا زمانسی

کوردیه ، باقمی پێشگر و پاشگر بناسین وله ریشهشدا زانستی گشتیمان بئی . بو نمونه :

- بزانی پێشگری " نا " وشه خوسا دهکا ، یا پێشگری " هاو " هاوال یا شەریک پهیدا دهکا .

- بزانی پاشگری " بین " وشه نیسهته دهدا بهشتیکهوه .

- بزانی ریشهی " شیر " واته " شیرى حەیان " یا " سەنگ " واته بهرد و سەنگی تهرازو .

بهـم چهشنه ، واته به هوێ شه فۆرمووله سهرهوه و به فێربوونی شه که رهسانه که

گوتمان ، دهتوانین له زانستی وشه ناسی که لک وەرگرتن و مانای وشهکان بزانی و زۆر جار

بهـم فۆرمووله وشه تازە دروست بکهین .

هه‌لکه‌وتوو

له ته‌واوی جیهاندا ، زۆرتری خه‌لک‌زانیان به چه شنی ئاسایی راده‌بوو، واته له پاش له‌دایک‌بوون ، ته‌مه‌نی سه‌رده‌می مندالی و می‌ردمندالیان تی ده‌په‌ری ، ده‌رس ده‌خوینن یا کاروپیشه‌فێرده‌بن ، هاوسه‌ر هه‌ل‌ده‌بژێرن ، ده‌بنه‌ خاوه‌نی منداڵ و نه‌وه و نه‌تیجه و له پاشان ده‌مرن . زۆرتری خه‌لکی ئاسایی ، وه‌ک زانیان ، بێر و فیکریان له سه‌ر ته‌وه‌ره و به‌سته‌یه‌ک (٢) ده‌سوو‌ری ، واته له پاش‌ته‌وه‌ی که‌ خو‌یان ناسی ، گرنگ‌ترین ئامانجیان شه‌مه‌یه که به‌ دوا‌ی پا‌ره په‌یدا‌کردن دا ب‌رو‌ن و له سه‌رده‌می زینیاندا رووداو‌یک‌ی شه‌وت‌و گرینگ روونادا ، ب‌ی‌ج‌گه له‌مه که‌ کاتی ده‌وله‌مه‌ند ده‌بن ، کاتی فه‌قیر و کاتی شو‌غ‌لی چاکیان ده‌ست‌ده‌که‌و‌ی و کاتی شو‌غ‌لی نزم .

به‌لام له ن‌ی‌و ته‌واوی نه‌ته‌وه‌کاندا ، ه‌ین‌د‌یک مر‌و‌وی هه‌ل‌که‌وتوو په‌یدا ده‌بن ، که زانیان به‌ شه‌و چه‌شنه‌ی سه‌ره‌وه تی نا‌په‌ری . واته شه‌و شه‌ ئاساییانه‌ی سه‌ره‌وه بو‌ شه‌و مر‌و‌وه هه‌ل‌که‌وتوانه که‌ره‌سه (وه‌ سیله) به‌ و ئامانجیان شتیکی تره . چون مر‌و‌وی هه‌ل‌که‌و-توو ته‌واوی ئاوانی شه‌و نه‌یه که له دایک‌ب‌یی و به‌ری بو‌ شه‌می ، که ده‌وله‌مه‌ند ب‌یی یا شو‌غ‌لی باشی ب‌یی . به‌ل‌که ئامانجی به‌رزتری هه‌یه و ده‌یه‌وی شه‌م زبانه ئاساییه که به‌ کورتی بری‌ه‌تیبه له دایک‌بوون ، رابواردن‌ی سه‌رده‌می مندالی و می‌رد مندالی ، ده‌رس‌خو‌یندن ، هاوسه‌ر هه‌ل‌ب‌ژاردن ، خاوه‌نی منداڵ و نه‌وه و نه‌تیجه‌بوون و مر‌د ، له‌خ‌زمت ئامانج‌یک‌ی به‌رزتردا به‌ کار ب‌گر‌ی . مر‌و‌وی هه‌ل‌که‌وتوو بو‌خ‌و‌ی ده‌بی به‌دی‌ه‌ینه‌ری بر‌یک له سامان‌سی زانست ، ئارستانه‌تی ، فره‌نگ و هونه‌ری مر‌و‌وا‌یه‌تی بی و به‌ پ‌ی‌چه‌وانه‌ی مر‌و‌وی ئاسایی که فه‌قه‌ت ئامانجی شه‌وه‌یه که‌ کارب‌کا ، پا‌ره ده‌ربه‌ین‌ی و خه‌رجی ب‌کا (٣) ، مر‌و‌وی هه‌ل‌که‌وتوو بو‌خ‌و‌ی سامان‌یک‌ی واتایی پر‌بایی ئاماده ده‌کا و به‌ گو‌ی‌ره‌ی ده‌سته‌ چ‌یله پ‌ی‌ش‌که‌شی ده‌کا به‌ کوان‌وی زانیاری مر‌و‌وا‌یه‌تی ، تا هه‌م تینی کوان‌وی زانست ده‌وامی ب‌یی و هه‌م به‌ ه‌و‌ی مه‌شه‌ل‌یک که له‌م کوان‌وه هه‌ل‌ده‌گیر‌سی ، کوان‌و‌چ‌که‌ی زانستی دیکه‌ش به‌دی ب‌ی و شه‌و رو‌شنا‌یه نه‌کو‌ژ‌یته‌وه .

ب‌ی‌ج‌گه له پ‌ی‌غه‌مه‌رانی خو‌شه‌ویست ، که ن‌ی‌ر‌ا‌وی‌خوا‌ی گه‌وره‌ن بو‌ ن‌ی‌و خه‌ل‌ک و با‌سی شه‌و پا‌به‌رزانه له چوار‌چ‌ی‌وه‌ی شه‌م وتاره‌ چ‌کو‌له‌دا نا‌گون‌ج‌ی ، بر‌یک له مر‌و‌وه هه‌ل‌که‌وتوه‌کان به‌ک‌یک له شه‌مانه‌ی خواره‌وه‌ن :

- زانیان
- دا‌ه‌ینه‌ران
- دۆ‌ژه‌ره‌وان (٤)
- ه‌وته‌ران
- نو‌وسه‌ران
- و‌ینه‌گه‌ران
- ل‌یک‌و‌له‌ره‌وان
- په‌یکه‌رتاشان
- شاهه‌نگسازان
- هونه‌رمه‌ندان

- ته‌واوی شه‌و که‌سانه‌ی که‌ شیشی زان‌ستی ، فره‌ه‌نگ‌ی و هونه‌ری ده‌که‌ن و له شه‌م به‌ست‌ینانه‌دا ، ده‌بنه‌ مر‌و‌و‌یک‌ی هه‌ل‌که‌وتوو .

هه‌لکه‌وتوو

ده‌بێ ئه‌مه بزانين كه مرۆوى هه‌لکه‌وتوو ، به بێ هو نابێته هه‌لکه‌وتوو ، به‌لکه
پتر ژيانێكى تايهت ده‌بێته هو ئه‌مه كه مرۆو بېهێته مرۆويكى هه‌لکه‌وتوو. ده‌نا
كه‌مێك كه ژيانى ئاسايى بېى ، خوشى ده‌بێته مرۆويكى ئاسايى . بو ئه‌وى كه هوكانى
هه‌لکه‌وتوو به‌ون ديارى بکهين ، له خواره‌وه بېرێك له ئه‌و شانه‌ى كه به چه‌شنى بزوينه‌ر
مرۆو ده‌کهنه هه‌لکه‌وتوو، به كورتى ناوده‌به‌م:

ئهم كه‌سانه شايد بېنه هه‌لکه‌وتوو:

- ١- ئه‌و كه‌سانه‌ى كه به‌كێك له ئه‌ندامى له‌شان كه‌مه يا ئاسازه ، وهك : چاو ،
ده‌ست ، پا وشتى ديكه . بو نموونه ده‌توانين ئهم سى كه‌سه‌ى خواره‌وه ناو به‌هين ، كه
هه‌رئێكيان له نيمه‌تى بېنايى بېههش بوون :
- خوالیخوشبو ئه‌مه‌دى كۆر ، كه هوته‌رى به ناوبانگى چه‌رخى خوى بوه .
- خوالیخوشبو هه‌سه‌ن جه‌زراوى ، گۆرانى بێژى به‌ناوبانگى سه‌ده‌ى هازر .
- شامى كرماشانى ، كه هوته‌رى هاوچه‌رخ بوو و ماوه‌یهك له‌مه‌و پېش كوچى
دوايى كرد .

هو ئه‌مه چيه؟

كه‌مێك كه به‌كێك له ئه‌ندامه‌كانى له‌شى كه‌مه يا ئاسازه ، بو قه‌ره‌بووكرده‌وى ئه‌و
ئه‌ندامه ، ئه‌ندامه‌ ساغه‌كانى به‌هێزتر ده‌بن و له به‌ر ئه‌مه ده‌توانى له هېنده‌یهك
به‌ستېندا ، سه‌ركه‌وتنى زياتر به‌ده‌ست به‌هێنى و بېهێته سه‌ركه‌وتوو و هه‌لکه‌وتوو .

٢ - ئه‌و كه‌سانه‌ى كه ژيانى زۆر تال و پڕ كۆپه‌ره‌وى بوه ، وهك : هوته‌رى ئهم
چه‌رخه‌ى كورد ، خوالیخوشبو ، مه‌لا مارغى كۆكه‌بى ، كه هه‌موو ده‌زانين چه‌ند ئاتاجى
و كۆپه‌ره‌وى ديوه و نه‌داربوه .

هو ئه‌مه چيه؟

ئه‌و كه‌سه‌ى كه ژيانى تال و كۆپه‌ره‌وى و چه‌رمه‌سه‌رى ده‌بېنى ، هاله‌تى سكا
وئا‌ه‌وونا له‌ى زۆر لى پيدا ده‌بێ و له كۆمه‌ل ده‌ته‌رېته‌وه ، وه‌به‌ر ئه‌مه ده‌يه‌وى ئه‌و
كه‌لېنه به شتى ديكه پېركاته‌وه و له ئهم رېبازه دا ، ده‌توانى بېهێته مرۆويكى هه‌لکه‌وتوو .

٣ - ئه‌و كه‌سانه‌ى كه ژنى زۆر ده‌مه‌وه‌ريان هه‌يه . بو نموونه ده‌توانين به
كتېبه‌يكى شېنگلېزى ئىشاره بکهين ، كه له ژېر سه‌ردېرى (پىاكوتى ژنانى ده‌مه‌وه‌ردا)
نووسراوه . نووسه‌ر له ئهم كتېبه‌دا ، باسى زۆر كه‌سايه‌تى به ناوبانگى كردوه كه گشتيان
ژنى ده‌مه‌وه‌ر و شېره‌تيان بوه و كوتوبه‌تى هو هه‌لکه‌وتوبى ئه‌و كه‌سانه ئه‌مه‌يه كه ژنى
قه‌ره‌چه‌ناغيان بوه .

هو ئه‌مه چيه؟

ژنى ده‌مه‌وه‌ر و قه‌ره‌چه‌ناغ ده‌بێته هو ئه‌مه كه هه‌ستى ئاسايى مېرد سه‌ركوت بکړي
و له ئاكام دا ، مېرده‌كه هان ده‌دا بو ئه‌وه كه ئهم كه‌لېنه پېر بکاته‌وه . مېرد زۆر جار
بو پېرکړده‌وى ئهم كه‌لېنه ، هېنده هه‌ول ده‌دا كه ده‌بېته مرۆويكى هه‌لکه‌وتوو .

٤ - ئه‌و كه‌سانه‌ى زۆر ته‌نيا بوون . وهك هوته‌رى پايه‌به‌رزى كورد خوالیخوشبوو
فابىق بېكه‌س ، كه هېنده ته‌نيا بوه ، له‌به‌ر ته‌نيايى ناو خوى ناوه (بېكه‌س) و نازناوى

هه لکه وتوو

هۆنه‌ری بێکەس ی بۆ خۆی هه‌لبژاردوه .

هۆی شەمە چیه ؟:

تەنباایی دەبێتە هۆی شەمە ، کە مرۆو پتر پتر لە دەور و بەری بکاتەوه و تێفکرینی ببێ . هەر شەم پتر کردنەوه زۆر جار دەبێتە هۆی شەمە کە مرۆو بێتە شینسانێکی هه‌لکه‌وتوو .
۵ - شەو کەسانە ی کە عاشق بوون . وه‌ک هۆنه‌ری پراویژ خوشی کورد شەحمەد بەه‌گسی کۆماسی ، کە گشتان هۆنراوه‌ی بە سۆزی (گۆگۆی تازە ی لەیل) ی شەومان بێستوه ، کە لە مردنی ژنە کەیدا ، کە عاشقی یوه‌ نوسیویه . یا هۆنه‌ری کەم وێنە ی کورد خوالێخۆشیو نالی ، کە گشتان هۆنراوه‌ی بە ناوبانگی (حەبیبە) ی نالیمان بێستوه .
هۆی شەمە چیه ؟:

شەوین دەبێتە هۆی شەمە ، کە مرۆو هه‌ستیارتر بێ ، هەر شەم هه‌ستیار به‌ زۆر جار دەبێتە هۆی هه‌لکه‌وتوویی .

- ۶ - شەو کەسانە ی کە باوکودایکیان هه‌لکه‌وتوو بوون . وه‌ک :
- شیرکو بێکەس ، کە کۆری خوالێخۆشیو فایق بێکەس ه .
- ئالیکساندر دوما ی کۆر . (۶)
- کاک محەممەد مەلا کەریم ، کۆری مەلا عەبدولکەریمی موددەریس .
- فاتیح عەبدولکەریم ، کۆری مەلا عەبدولکەریمی موددەریس .

هۆی شەمە چیه ؟:

- کەسێک کە باوکودایکی هه‌لکه‌وتوو بوو ، خۆی بە شیاو و لێپرساوی شەمە دەزانێ ، کە خوشی هه‌لکه‌وتوو بێ ، هەر شەمە دەبێتە بزویته‌ریک (۷) بۆ شەم کاره .
۷ - شەو کەسانە ی کە بە دوا ی ناوبانگدا ده‌گه‌رێن . وه‌ک :
- نیل ئارمسترونک ، هه‌وێل کەسێک کە چوه‌ سه‌ر مانگ .
- کاپیتان گووک ، ده‌ریانە وردی به‌ ناوبانگ . (۹)
- سیر (۱۰) ئیدمۆند هیلیری ، فاتیحی نوچکە ی ئیورپست .
- ماژیلان (۱۱) ده‌ریا نه‌وردی به‌ ناوبانگ .

هۆی شەمە چیه ؟:

- کەسێک کە به‌ بنه‌وه‌شتی و به‌ گۆر به‌ دوی ناوبانگدا ده‌گه‌رێ ، تێکۆشان و هه‌ولێ له‌ شەم پێبازهدا ، دەبێتە هۆی شەمە کە به‌توانێ مرۆویکی هه‌لکه‌وتوو بێ .
۸ - شەو کەسانە ی کە له‌ دوی پاره‌یه‌کی زۆر ده‌گه‌رێن . وه‌ک زۆر له‌ هونه‌ره‌په‌شەکان و ژنه‌ باله‌چیه‌کان ، کە زۆر ناوبانگیان ده‌رکردوه .
هۆی شەمە چیه ؟:

- کەسێک کە به‌ گۆر به‌ شوێن پاره‌دا ده‌گه‌رێ ، هه‌ول و ته‌قه‌للکه‌ی له‌ شەم پێبازهدا ، زۆر جار دەبێتە هۆی شەمە کە سه‌رکه‌وتنیکی مه‌زن به‌ ده‌ست به‌یانی .
۹ - شەو (۱۲) کەسانە ی ئاواشی هه‌ره‌ به‌رزبان هه‌یه . وه‌ک :
- پاستور ، دۆزه‌وه‌ی میکروبی سێل .

هه‌لکه‌وتوو

- دوکتور کریستیان بارنارد (چه‌راحی دل) . (۱۳)
- شیدیسون (داهینه‌ری کاره‌با) . (۱۴)

هو‌ی شه‌مه‌ چیه‌؟

(۱۵)
ئاوات‌ه‌و‌ی‌ خ‌و‌ی به‌ردی بنجینه‌ی سه‌رکه‌وتنه‌ . به‌زمانی فارسی ده‌لین (جوبه‌نده‌
یا به‌نده‌ شه‌ست) .

۱۰ - شه‌و که‌سانه‌ی که‌ سه‌ربزب‌و (۱۶) و کونجاون . وه‌ک :
- پاپین (۱۷) ، که‌ به‌ دیتنی شه‌مه‌ ، که‌ که‌شه‌فی سه‌ر به‌نجه‌له‌که‌ له‌ حاله‌تی کولاند‌ا
ده‌له‌ریه‌وه‌ ، که‌وته سه‌ره‌ته‌قی و مو‌تو‌ری بوخاری هه‌ر له‌ سه‌ر شه‌م شه‌موونه‌ داهینا . که‌ شه‌م
کاره‌ به‌ هو‌ی سه‌ربزب‌وی و کونجک‌وی به‌دیها توه‌ .

هو‌ی شه‌مه‌ چیه‌؟

سه‌ربزب‌وی و کونجاوی ده‌ب‌یته‌ هو‌ی شه‌مه‌ که‌ مرو‌و به‌ شوین شتدا بچی و بچ‌یته‌
بن‌اوانه‌که‌ی و سه‌ری لی ده‌رب‌یته‌ی که‌ چونه‌و چیه‌ ، جا هه‌ر شه‌مه‌ ده‌ب‌یته‌ هو‌ی سه‌رکه‌وتن
و هه‌لکه‌وتن .

۱۱ - شه‌و که‌سانه‌ی که‌ له‌ده‌رس خو‌پ‌ندن‌ی ئاسایی زور سه‌رنه‌که‌وتوون .
به‌ گو‌پ‌ره‌ی ئاماریکی سه‌ره‌تایی که‌ بیگ‌رین ، زورتری شه‌و هونه‌رپ‌شانه‌ ، که‌ زورمه‌شه‌وربوون
شه‌وانه‌ن که‌ ده‌رسی کلاسیکی (ئاکا‌دیمیکی) شه‌وئویان نه‌خو‌پ‌ندوه‌ یا خودی موخ‌ته‌ریعی-
پتر له‌و که‌سانه‌ بوون ، که‌ له‌ قوتا‌بخانه‌ زور سه‌رکه‌وتوو نه‌بوون و بو‌پرکردنه‌وه‌ی شه‌و
که‌ل‌ینه‌ ده‌شتیان داوه‌ ته‌ تاقه‌ کارپ‌ک و ت‌بی دا سه‌رکه‌وتوو بوون .

۱۲ - شه‌و که‌سانه‌ی که‌ هه‌ست‌یکی زور ناسکیان هه‌یه‌ . وه‌ک خ‌وال‌پ‌خ‌وشبو کارک ه‌مین م‌ک‌وریا‌نی .
که‌ بو‌خ‌وم له‌ب‌یرمه‌ له‌سالی ۱۳۲۲ی کوچ‌ی هه‌تاویدا ، بو‌ ماوه‌ی ده‌وت پرۆز له‌که‌لی بووم . ه‌ین‌ده‌
هه‌ستی ناسک بوو ، که‌ زور جار به‌ده‌نگی بابا به‌خو‌پ‌ندن‌ی مه‌ل‌کان ، هه‌ستی ده‌ب‌زوت و من له‌
رواله‌تی دا‌زور به‌ زوونی شه‌م حاله‌تم ده‌خو‌پ‌نده‌وه‌ .

هو‌ی شه‌مه‌ چیه‌؟

شه‌و که‌سانه‌ی که‌ هه‌شتیان زور ناسکه‌ ، تی‌زترین چه‌که‌ بو‌ رام کردنی غوولی سه‌رکه‌وتن
و بو‌ شه‌مه‌ که‌ب‌ینه‌ هه‌لکه‌وتوو .

۱۳ - شه‌و که‌سانه‌ی زات‌ن ناب‌یغه‌ن . وه‌ک :

- شه‌بوو عه‌لی سینا .

- نه‌نش‌تین . (۱۸)

- دوکتور هه‌شتروودی (ربازی زانی هاوچه‌رخ) .

هو‌ی شه‌مه‌ چیه‌؟

نبووغ بو‌خ‌وی دایکی ته‌واوی سه‌رکه‌وتوو هه‌لکه‌وته‌کانه‌ . مرو‌وی ناب‌یغه‌ ، هه‌ر له‌ کات‌یک-
راکه‌ خ‌وی ده‌ناس‌ی ، هه‌لکه‌وتوو .

سه‌ره‌ه‌ نگ‌و‌ک

- (۱) هه‌لکه‌وتوو - به‌رجه‌سته . (۲) ته‌وه‌ره‌ و به‌سته - پ‌ده‌وش . (۳) ده‌سته‌ چ‌یله‌-بو‌وش‌یکه‌ که‌-
من‌دالان ده‌ب‌ینه‌ کن ئاو‌ریکی هه‌لیگ‌رساو ، تا شه‌وان‌یش سوختی ت‌پ‌ه‌ن . (۴) دۆ‌زه‌ره‌وه‌ - کاشیف .
- (۵) قه‌وچه‌ناغ - ده‌مش‌ر . (۶) ئال‌یک‌سا‌ند‌ردوما‌ی کو‌پ . Alexandre Dumas (le fils)
- (۷) به‌زو‌ینه‌ر - موحه‌رریک . (۸) نیل ئارم‌ستر‌و‌نگ . Neil Armstrong که‌له‌ ۱۹۲۰ دا ، له‌-
شاری (شۆ‌ها‌بو) ، له‌ ولاته‌یه‌ک‌گ‌رتوه‌کان‌ی ئام‌ریکا له‌ دایک‌بوه‌ وله‌ ۱۹۶۹ زاین‌یی دا‌چ‌-
سه‌ر مان‌گ . (۹) جه‌یم‌س کووک James Cook ، که‌ده‌ریانه‌وردیکی ش‌ینگ‌لی‌زی بوو و

هه‌لکه‌وتوو

(نبو زیلنه‌ی) دۆزیه‌وه . ئهم بیاوه به‌ناوبانگه له ۱۷۲۸ زایینی داله دایک بوه ولسه سالی ۱۷۷۹ دا کۆچی دواپی کردوه . (۱۰) سیر ئیدمۆندهیلیری Sir Edmund Hillary که له ۱۹۱۹ زایینی دا له دایک‌بوه و له ۱۹۵۳ دا نوچکە کپۆی ئیپۆریستی فەتح کرد . (۱۱) ماژیلان F. Magellan دهربانه‌وردی پورته‌قالی ، که له ۱۴۸۰ له دایک‌بوه و له ۱۵۲۱ دا کۆچی دواپی کردوه . ئهم بیاوه هه‌وه‌لین که‌سێک‌بوه که به‌ده‌وری جیهاندا گه‌راوه و له سالی شاخری ژیاپی دا له ولاتی فیلیپین جوژراوه . (۱۲) لوی پاستۆر Louis Pasteur ، شیمی زان و بیۆلۆژیستی فه‌رانسه‌یی ، که له سالی ۱۸۲۲ دا له‌شاری (دۆل) ، له ولاتی فه‌رانسه له دایک‌بوه و له ۱۸۹۵ دا کۆچی دواپی کردوه . که‌م که‌س هه‌یه که ناوی ئام زانا مه‌زنه‌ی نه‌بێستی . (۱۳) دۆکتۆر کریستیان بارنارد ، که له ۱۹۲۲ دا له‌شاری (که‌یپ‌تاون) له دایک‌بوه . هه‌وه‌ل که‌سێک‌بوو که په‌یوه‌ندی قه‌لبی شه‌نجام دا . (۱۴) تۆماس ئیدیسۆن (۱۹۳۱ - ۱۸۴۷) که له سالی ۱۸۸۴ دا کاره‌بای داھینا . (۱۵) ئاوات - هومید . (۱۶) سه‌ربزیو ماجه‌راجوو . (۱۷) پاپین Denis Papin ، داھینه‌ری فه‌رانسه‌یی که له نیوان ساله‌کانی ۱۷۱۴ پ ۱۶۴۷ دا ژیاوه و هیزی هه‌لمی دۆزیه‌وه‌ته . (۱۸) شه‌نشتین Albert Einstein ، که له سالی ۱۸۴۹ دا له‌شاری (ئولم) له ئالمانی رۆژاواپی له دایک‌بوه و له ۱۹۵۵ دا کۆچی دواپی کردوه . ئهم زانایه له سالی ۱۹۲۱ دا خه‌لاتی نوبیلی وه‌رگرت .

سه‌رچاوه‌کان

- ۱ - میژوی شه‌ده‌بی کورد ، نووسراوی علائه‌ددین سه‌جادی .
- ۲ - مه‌شاهیر کورد ، نووسراوی بابا مه‌ردوخ پووحانی
- ۳ - دايره تولى عارىفى لاپروس ، به زمانى فه‌رانسه .

تێبینیشی :

له‌به‌ر ئهمه به‌سه‌ره‌اتی ژيان و شتی دیکه‌م سه‌باره‌ت به‌ مړۆوه هه‌لکه‌وتوه‌کانی خۆمالی نه‌نووسی ، که زۆرتیری خۆینه‌ران له‌م باسه‌ ئاگادار بوون . به‌لام چون پێم وابوو که سه‌باره‌ت به‌ مړۆوه هه‌لکه‌وتوووه‌ لاوه‌که‌یه‌کان ئاگاداری پتر پێویسته ، له‌به‌ر ئهمه به‌ کورتی له‌ سه‌ره‌وه‌ باسم کردن .

دهنگناسی (Phonetics) زمانى كوردى

زانستى دهنگناسى زانستىكه ، كه له دهنگى پيښهكان دهكوڵپښهوه . زمانى كوردپښ وهك تهواوى زمانهكانى دى ، دهكهوښته چوارچووى تايبهتى ښم زانسته . جا له بهر ښمه پښويسته ، كه زمانناسانى زمانى كوردى ، سهرنجى تايبهت بهن بهم زانسته و لـــــــهم كهوشنه دا ، دهست بكهن بهليكوښينهويهكى بهربلاو ، تا بهم چهشنه كهليښك كه لهم بهستښه دا ههيه ، پر بگريښهوه .

ښښتا كه له سهرهوه باسكى كورتى سهرهتاييم سه بهارت بهزانتى دهنگناسى كرد ، دههوى له خوارهوه ، به پښى ښم زانسته ، له دهنگناسى زمانى كوردى بهوښم . له زمانى كوردى " ستاندارد" دا ، كه ښم زمانهيه وا ښم نووسراوى پښووسراوه ، مهس له دى دهنگناسى ښم تايبهتبه سهرهكيانهى خوارهوى سهيه :

- ۱- وشهكان ههر چهشنى ده نووسرښ ههر بهم چهشنه ده رده پريښ (تهلهفوز ده كرين) .
- ۲- سهركښ و ژبركښ ، كه به شكلى " ڤ " ده نووسرښ و له زمانى فهراښه دا ، پښى ده لښن (Accent) ، نه خشكى گرنه كابه دهكا .

۳- دهنگى ښكه ل (Diphthong) ، وه بهرچاو دهكهوښ . به له بهرچاو گرتنى ښو سى خالدى سهرهوه ، له خوارهوه مه بهستى دهنگناسى زمانى كوردى شى دهكه پښهوه :

الف- ههروهك له خالى (۱) دا گوتمان ، له زمانى كوردى دا ، پيښهكان و وشهكان ههـ لهوښك بنووسرښ ههر بهو لهونه ده رده پريښ و چون ښو ده رپرينه بو ښو كه سانهى كه ښهلفوبښى عهره بى ده زانن څاښايه ، به پښويستم نه زانى كه سه بهارت به جوولانهوى دهه ، زمان ، ښويلكه و مڅاشوو ، بو به دپهښانى دهنگى ښم وشانه بهوښم ، چون بو هه موو كه سڼك پروونه وهه ښو چهشنه ده رده پريښ ، كه له زمانى فارسى وعهره بى دا ههيه . به لام ښهگر له جڼكايه كدا جيا وا زبهك ببښى دهيدر كښم . دياره ښو كه سانهى كه ښهلفوبښى عهره بى نازانن ، ناتوانن ښم نووسراوه بخوښنهوه . ليږا دا ده بښى بلښم كه بوښه من بهم ښهلفوبښه دهليم ښهلفوبښى عهره بى ، چون له زانستى زمانناسى دا (Linguistics) ، ښم ښهلفوبښه كه ښښتا ښمه كوردى پښده نووسين ، به ښهلفوبښى عهره بى ده زانن ، چون شكه كانى وښنه ښهلفوبښى عهره بيه . دياره ښهلفوبښى ديكه له جيهان دا زوړن ، كه بو نمونه ښهلفوبښى لاتين ، عيبرى ، يونانى و ژاپونى ده توانين ناو بهرين .

ښو پيتانهى كه وهك پيتى زمانى عهره بى ده رده پريښ ، ښمانن :

څ - څا مانچ (۱) . ا - باش (۲) . ب - بارستا يى . پ - په له وهر . ت - تهواو . ج - جه رده . چ - چارشپو . ح - هه متله . خ - خدات . د - دا به زين . ر - رهردون (۳) . ز - زل . ژ - زين . س - سه ما . ش - شهكته . ع - عاسته م . غ - غه مبار . ف - فبز . ق - قين . ك - كهو . گ - گدل . ل - لهوس . م - مهل . ن - نه بهز . و - ورد . ه - ههنيك . ه - بهزه . ي - بهك . (ههروهك ده زانين پيتى (پ) (ځ) (ڙ) و (گ) له زمانى عهره بيدانيه بهلام شكلى عهره بيهه) .

تښينى :

۱- پيتى (څ) ، پيتىكى بښدهنگ (Consonant) ه ، و بههوى بهستنى قوړوى - خوارو و كردونهوى دهه ، دهنگى ښم پيښه دروست ده بښ . بو نمونه ، لهه وشانه دا : څاښن ، ژور دوو ، ښهرك ، ښينښارات . ههر وهك ده زانين ، ښم پيښه لهه وشانه دا كه وشهه

کوردین ، گشت کاتی له ههوهلی وشه دا دی .

۲- پیتی (ا) ، بیتیکی دهنگدار (Vowel) ، و گشت کاتی یا له نیوه راستی وشه دا دی یا له ناخری وشه دا ، بۆ نموونه لهم وشانه دا : شار ، برا . بههوی کردنه وهی دهم و - کردنه وهی قورو و خالی کردنی بای سی ، دهنگی شهم پیتته دروست دهبی وهک پیتیسی (ا) شلفوبینی عه ره بی .

۳- شهگهر پیتی (ر) له ههوهلی وشه دا بی ، گشت کاتی دهنگی زل ده دا ، یانی دهبی دوروشمی (۷) ی له سر بی ، له بر شه ، له لیستی سه ره وه دا ، پیتی (ر) ی دهنگ چکۆله مان ناساند ، که یاله نیوه راستی وشه دا دی یاله ناخری وشه دا .

۴- پیتی (ه) ، که بیتیکی دهنگدار (Vowel) ، ههچکا تیک له ههوهلی وشه دا نابه ، یاله نیوه راستی دا دی یا له ناخری ، وهک : بهرد ، بهزه . دهنگی شهم پیتته وهک دهنگی (فتهحه) یه له شه لغبوبینی ، عه ره بی دا .
ب- سه رکیش و ژیرکیش :

له خالی (۲) ی سه ره وه دا گوتمان ، که سه رکیش و ژیرکیش له زمانی کوردیدا زۆر - گرنگه . ههروهک راما ن گه یاند ، سه رکیش و ژیرکیش لهم زمانه دا ، بههوی دوروشمی "۷" دیاری ده کری و له گه ل شهم چوار پیتتهی خواره وه دا به کار ده هیتری : (ر) ، (ل) ، (و) ، (و) .

۱- پیتی (ر) ، شهگهر ژیرکیشی "۷" ی له ژیر دابی ، وهک (ر) ، شیدی وهک (ر) ی فارسی ده رنا بری ، به لکه زمان ده بریته دوا وه و به پانی بنزی به سه ره مه لا شو وه وهک (ر) له وشه (کور) دا که " مندالی نی ری نه یه " ، ده رده بری . بهم (ر) یه ده لئین (ر) ی زل ، به لام بهم (ر) یه ده لئین (ر) ی چکۆله .

۲- پیتی (ل) ، شهگهر سه رکیشی "۷" ی له سه ر دابی ، وهک (ل) ، شیدی وهک (ل) ی فارسی ده رنا بری ، به لکه زمان ده بریته دوا وه و نووکی زمان ده نریته سه ره مه لا شو ، وهک (ل) ، له وشه (گه ل) دا ، که " گامیشی نیره " ، ده رده بری . بهم (ل) یه ده لئین (ل) زل ، به لام بهم (ل) یه ده لئین (ل) ی چکۆله .

۳- پیتی (و) شهگهر سه رکیشی "۷" ی له سه ر دابی ، وهک (و) ، شیدی وهک (و) ی فارسی ده رنا بری ، به لکه ده رگای دهم کو ده کریته وه و وهک فیکه کردن ده ری ده برین ، وهک (و) ، له وشه (خۆر) دا ، که " هه تا وه " . بهم (و) یه ده لئین (و) ی زل ، به لام بهم (و) یه ده لئین (و) ی چکۆله .

۴- پیتی (ی) شهگهر سه رکیشی "۷" ی له سه ر دابی ، وهک (ی) ، شیدی وهک (ی) ی فارسی ده رنا بری ، به لکه شویلیکه کان ده ره و پنه وه و به تر ده کریته وه ، وهک (ی) له وشه (شیر) دا ، که " پادشای جهنگه له " . بهم (ی) یه ده لئین (ی) ی زل ، به لام بهم (ی) یه ده لئین (ی) ی چکۆله .

ج - دهنگی تیکه ل :

دهنگی تیکه ل ، به مه ده لئین که دوو دانه پیت له ته نیشته یه کتر قه رار بگرن و - دهنگیکی تایبته به دی به یین . وهک شهم پیتانه ی خواره وه :

۱- دوو پیتی "وی" وهک له وشه گه لی (خوی ، کوئ ، دوینی) دا ، که دهنگی تیکه لی شهم دوو پیتته ، ده پیتته شتیک وهک دهنگی پیتی "ö" ی زمانی شالمانی ، له وشه (Schön) دا ، که واخه جوان . بۆ ده برینی شهم پیتته ، لیومان به جه ضنی ده برینی (و) ده رده هیین ، به لام بریک لیوی خواره وه مان زیاتر ده نوو سینین به پووکی خواره وه .

دهنگناسی (Phonetics,) زمانی کوردی

۲ - دوو پیتی " ن گ " ، وهک له وشه گدلی (ههنگه شنگ ، وپهنگ) دا ، که دهنگی تیگدلی شم دوو پیتته ، ده پیتته دهر برینی پیتی (گ) ، به شیوهی نازال (Nasal) ، که به زمانی فدا نسه واته (که پویی) یانی له لووت دا ، دهرده بری . بېم چشنه هه وهل به یی شمه که نووکی زمان له بهشی پیتشه وهی مه لاشو بدهین ، پیتی (ن) ده خینه ناو لووت و بهی دواي شودا پیتی (ک) دهرده برین . که شم چه شنه دهنگه له زمانی چینی دا ، زور هیه .

۳ - دوو پیتی " ن ب " ، وهک وشه گدلی (چه نبر و عه نبر) ، که دهنگی شو دوو وشه ، به تیگرا ده پیتته ، دهنگی (م) . که بېم له ونه ، شو دوو وشه سهر وه به چه شنی (چه مهر و هه مهر) دهرده برین .

۴ - دوو پیتی "وو" ، وەك (لووت ، پرووت و جووت) ، كه ئەگەر ئەم دوو وشە بێه بەهەڵەوه بێن ، دەنگی (و) وی درێژ دەدەن .

۵ - شکر دوو دانہ پیتی بیدنگ (Consonant) له تمنیشت یهک قدرار بگرن ، له تکر ده کمپته پیر شو پیتته وهک " تشدید" له زمانی عمره بی دا . وهک وشه گلی (محرمه قهساب و به ققال) .

۶ - شه‌گهر پیتی " کی " به تهنیشت به‌گه‌وه بن و " ک " بکه‌ویته پېش " ی " ، وه‌کله وشه‌گه‌لی (کیش ، کپو و کیسل) دا ، ده‌نگی پیتی (ک) ده‌گورږی و له جیگه‌ی شه‌مه که شاعری زمان له شاعری مه‌لاشوبدری ، نیوهراس‌تی زمان له نیوهراس‌تی مه‌لاشو ده‌دری .

۷ - شگدر ٻيٽي " گن" به تهنشت به كهوه بن و (گ) بگه ويٽه پيش "ي"، وه كه له وشه گهلي (گيړه، گيوه، گيڙه) دا ، دهنگي ٻيٽي (گ) دهگوږي و له جيگي شه مه كه شاخري زمان له شاخري مه لثو بدرئ ، نيوه راستي زمان له نيوه راستي مه لثو ده درئ .

سەرچاوه كان

- ۱- کتبی Webster ، به زمانی شینگلیزی ، بهی فونیتیک .
 ۲- کتبی Petit Larousse ، به زمانی فهرانسه ، بهی گرامار و فونیتیک .
 ۳- کتبی Der Brockhaus ، به زمانی ئالمانی ، بهی گرامار و فونیتیک .
 ۴- کتبی " فونیتیکی زمانی کوردی " ، به زمانی کوردی ، نووسر کاک محمدمهد شه میه
 هورامانی ، که له ۱۹۷۴ دا چاپ بوه .

سوران ۱۳۶۷/۲/۲۷

ریښوونې وەرگېړان

وهرگېړان بریعتیه لعمه، که مهبستیک له زمانیکه وه وهرگېړینه سر زمانیکې دی. شم کاره بم دوو چشنه خواره وه شنجام دهری:

- ۱- وهرگېړانی که تسی له نووسراو هیک بو نووسراو هیکې دی (Translation) .
 - ۲- وهرگېړانی شغاهی له وتهیک بو وتهیکې دی (Interpretation) .
- ثستا له سر بناغی ۲۵ سال ته جره بی وهرگېړی که له زمانگلی ښکلېزی ، فهرانسه و شلمانېدا هممه، لدم نووسراو هیکدا ، باسی ریښوونې وهرگېړان تان بو ده کم، که له خالی ژماره (۱) ی سره وه دا ، شیشاره ی پیکراوه ، تا لدم ریښا زده بېت ————— کهره سیک بو ریښوونې شو که سانه ی که تازه ده ستیان داو ته څرکی گرنکی وهرگېړان ، شم باسه بریعتیه لدم خالنه ی خواره وه :

- ۱- مهرجی گشتی وهرگېړ .
- ۲ - مهرجی گشتی وه رگېړان .
- ۳ - مهرجی گشتی مهبستیک که لپی ودرده گېړین .
- ۴ - مهرجی گشتی وهرگېړاوه .
- ۵ - به شگلی وهرگېړان .
- ۶ - نه خشی وهرگېړ له کومل دا .

۱- مهرجی گشتی وهرگېړ :

- وهرگېړ ده بی بهای که موه شم مهرجه سره کیانه ی خواره وه بی :
- الف - شو زمانه ی که بی ودرده گېړی به کجار باش بزانی .
 - ب - شو زمانه ی که لپی ودرده گېړی باش بزانی .
 - ج - نه کی گشتی نووینې باش بی و به وده ی مشهوره هلی قلم بی .
 - د - لهو زانسته دا که وری ده گېړی زانستی گشتی کافی بی .
 - ه - لهو مهبسته که وری ده گېړی ، ته او حالی بی .

۲ - مهرجی گشتی وهرگېړان :

- وهر گېړان ده بی بهای که موه شم مهرجه سره کیانه ی خواره وه بی :
- الف - هستی لپرسراوی تیدا بکری .
 - ب - به چشنی وهرگېړایی که خویندر له کاتی خویندنه وه دا ، عینی هبه ستیکسی لپه پیدا بی، که خویندری زمانیک که لپی وهرگېړاوه ، لپی پیدا ده بو، واته نابی وشه بوشه یا وته بوته وری گېړین ، به لکه ده بی مانای وهرگېړین .
 - ج - راست و رهوان وهرگېړایی و خویندر بتوانی به شاسانی ببخوینته وه .
 - د - تا بتوانین له به کارهینانی وده ی شو زمانه ی لپی ودرده گېړین خوبار - بزین ، چونکه تا وده ی بیگانه ی که متر تیدا بی، به لگی شمه یه که باشترو وهرگېړاوه ، به لام شمه ش پرونه ، که له هیندیک جی تایبه تدا شاید، که زمانیک که بی وهر - ده گېړین ، وده ی تایبه تی بو بریک له وشکان نه بی، لدم هلو مهرجه دا ، ده توانی - مانایه کی بو بدوزینه وه و بینووسین و هر لدم کاته شدا ، وشکه به زمانیک که لی - وهر گېړاوه له پارانتیزدا بنووسین .

۳- مارجي گشتي مېهستېک که لېږي وهرده گېړين :

شو مېهسته ي که لېږي وهرده گېړين، ده بې بهلای که موه ، شم مارجي سره کپانه ي خواره وي بېږي :

الف - مېهستېکي بهرېوچې بې .

ب - شو که مېه که نوسوبه ي ، ده ستلاڼي کافي له زماني مېهستي نووسراوه که دا

بېږي .

د - شو که مېه که نوسوبه ي ، ده ستلاڼي سره تايي له زانستي مېهسته ي

نووسراوه که دا بېږي .

۴ - مارجي گشتي وهرگېړاو :

شو مېهسته ي که وهرگېړاو ، ده بې ، بهلای که موه شم مارجي سره کپانه ي خواره وي بېږي ،

الف - بهرېوچې بې .

ب - شو که مېه که وهرگېړاو ، ده ستلاڼي به کجار باشي له زماني پېوه رگېړاو دا -

بېږي .

د - شو که مېه که وهرگېړاو ، ده ستلاڼي سره تايي له زانستي مېهسته که دا

بېږي .

۵ - به شگه لي وهرگېړان :

وهرگېړ ده تواني بهلای که موه شم مېهستانه ي خواره وي وهرگېړي :

الف - گتېب

ب - فيلم (شانؤ) .

ج - چپرؤک .

د - مېهستي کاري و تېجاړه ي (قدارداد ، نامه ، سنده وشتي دي) .

ه - بهسته و گوراني .

و - بهردنوس (که تېبه) .

ز - بهستي ټاک (Parchement) .

ح - هر شتېکي دي که به زمانېک نووسرا بې .

۶ - نه خشي وهرگېړ له کوښلدا :

وهرگېړېکي لېږسراو ، بهلای که موه شو نه خشي گرنگانه ي خواره وي له ښو کوښلدا ه بې :

الف - قه لمي شو يا مېشکي ده بېته پردېک له بهيني مېشکي دوو نه ته وه دا ، که له زماني به کېکپان بو زماني شوي دي وهرده گېړي . دياره وهرگېړ تا زمانگه لي زورتر بزاني ، نه خشي له کوښلدا گرنگتره .

ب - وهرگېړ ده تواني له بهر پېداني زانست ، فرهنگ ، شده ب و ته وای زانپاره کانا ، نه خشي سره کي بگېړي . بو نمونه شه گره زماني ټالمانی و زماني کوردي بزاني ، ده تواني زانستي خوړسکي شه ستره کان واته (Astrophysies) ، که له زماني ټالمانی دا ، زوري کار له سر کراوه ، بهو که سانه ي کوردي ده زان و ټالمانی نازان ښاسيني

پوشوینی و هرگپران

و ده سترکدی به ره چنین که له کوردیدا کاری زور له سرکراوه ، به وانهی که ئالمانسی ده زانن به لام کوردی نازانن بناسینی و بهم چه شنه بپیته هوئی پهره پیدانی ئهم کارانه . و هرگپری که زمانگه لی کوردی و فدرانسه ده زانی ، ده توانی نووسراوه کانی گوران به خویندرا نی فدرانسه زمان بناسینی و نووسراوه کانی لامارتین به کورد زمانه کان بناسینی . و هرگپری که زمانی کوردی و زمانی شینگلیزی ده زانی ، ده توانی به پیتی جوانی کوردی ، که له وێهه ی جیهاندا کهم وێنه به به شینگلیزی زمانان بناسینی و نووسراوه کانی شهیکسپییر ، به کورد زمانان .

به چه شنی گشتی ، و هرگپر ده توانی نه ته وهی خوی به هه نده ران بناسینی و به هه و هرگپرا نی مه به سترکله ی جوړبه جوړی زانستی ، فدره هنگی ، شه ده بی وشتی دی ، له زمانگه لی هه نده ران ، بو بووژانه وهی زانیاری نه ته وهی خوی ههنگاوی سه سه ره کی هه لگر و بهم چه شنه مێشکی خوی بکاته پردی له نیوان نه ته وه کاند ، بو سه رکه تنو به غتیاری مرؤوا به تی .

توف و به ند

به یانی پوژیککی نیوه راست مانگی زستان بوو ، شه گه ر تفت هه لها ویشتا به ده به به ست ئاشه وانی مه زنی سوورشت له که ویزی خری ئاشی گه ردوونه وه به فرو که ره سیمه ی ده بیژا خوا ره وه ، ده تگوت زستانی پیر له داخی له ده دستجونی سه رده می دلگه شینی لای ، له ئاسمانی تنوکه وه فرمیککی به فرین ده پوژینی و هیئده ی شه رینی سپی له چا و ها تنبوو ، که ردین و به رپیی وه که جوړی شیر سپی ببو ، هه ر له م کاته شدا ، سوورشته پیره چای بهم ردینه سیمه ی خوی ده که وت و پتر کولی گربانی هه لده ستا و سه ری به هه نیسکی باده وه وه هه لده که ندرا و به ربه ندی باړن و هه ها جیهانی سه پیلکه ی ریکوپیک و ساف و لووس کردبوو ، که هه تا چا و هه ته ری ده کرد ده ورو به ری دیی " کیوه رهش " له جی خیللی په ریان ده چوو .

پشه با ی مله و خونکاری شه قام و دارو غه ی کو لانه کان بوو و به ها زه ی بیوچانی ، به پیتا به پیتا زه هنگی و سکو تی لی ده دا و هه رکه سه وه که ماسی مه یو گوپی بو شل نه کردا به ، و هه ها به قه مچی تیژی کزه ی خوی له شی دارکاری ده کرد ، که به پستی شه ندا می وه که به بهار ده به سو لانه وه . ئاشیککی ئاوی کون ، له و بهر شیوا وه خونه یلانه که ی ته نیشته ئاوا بی بوو ، که له له نیو تاریکی کپبو وه بوژاندا ، و هه ها نوقوم ببو که ده تگوت چا و شارکی ده کا . سه ر دولا نیی ئاشه که و هه ها به سته بی ، که چوړا وهی ئاوی دوینی نیوه پو ، چه شنی شه شیر و نیزه ی جوړبه جوړ ، چه ری دا بو و له دوو را له چه کی به لورین ده چوون . زه موره ک ، چه قه نه و ته وه وهی ئاشه که ، گشتیان به تورموزی سه هو لپیتی مامه شه خته په ق پاره و سه تا بوون و به یجکه له تینی به تینی خوشکه هه تا ، هه یج هیژی نه به ده توانی ده سته بیان بکاته وه که شه ویش له به شتی چارشیوی قای سپی هه و ره وه ، به شه ره وه و هه ها خوی شارد بو وه ، که هه سته خوستی نه بوو ، ده تگوت به هه ار خوا ز بپیتی که ره به تی و هه لکی دیی کیوه ره شی نارده ته کن سوورشت ، که له جیژی نه وروژدا ، هه تا و شو پپیکا و شابی بکه ن .

چومه په ننگه جوانه که ی به رده می دی که له به هاردا ، به کوزه لی سا و و به نگه ی شه و نوین وه کو بووک ده را زا وه و زور جار به ته وه وه پپیان ده گوت " چومه زی پینه " ، و هه ها ی چه ردا بوو و خوی شارد بو وه ، که هه یج که سه تی ده زانی له کوپیه . جاری واش بوو ، ده مگوت له ترسی توف و به ند ، له سه ر تدختی خیزه لانی له میژینه ی خوی نوسته و لیقه ی شه ستر و گه رمی سپی به فری به سه ر خوی دا ، دا وه و روو ته ختی سه هو لپیتی به سه ر کیشا وه . له به رمه که چه ند جار کاک نه به زی جیرانمان ، به سواری شه سه رهش ، به پرتا و به سه ریدا تی په ری ،

توف و بهند

بهلام هينده ليفهكەي شەستور بوو و ئەوەندە خەوی خوش بوو، كە جوولەي نەهات .
پەلەوەرەكان كەسیرە كەوتبون و لە ژێر قەمچي تۆقانی شەختەدا ، جگە لە بال و
پەری خوێان ، دالەدە و پەنایەکیان نەبوو، لە بەر شەمە وەها خوێان كۆكردەبوەو و –
پەنایان بە لەشی خوێان بردبوو، كە گرز ببون و دەتگوت چوونەتە نیو زگی خوێسانەو.
لەگەڵ شەمەشدا ، مندالی قوشمەي دیي كێوەرەش تەپكەي لی دەنانهو .

سۆران – زستانی ۱۳۴۲

هۆنراوۋى سۈرۈشتى بە چەشنە هۆنراوۋىيەك دەلېن ، كە هۆنەر سەبارەت — بەرجەوەند و چلۇناپەتى سۈرۈشت دەپھونىتەو . ئىم تاقە هۆنراوۋىيە فەقەت لە زمانى كوردىدا نىيە ، بەلكە لە زۆرتى زمانەكانى دىكەدا ھەيە و ھەر نەتەوۋىيەك سەبارەت بە بەرجەوەند و چلۇناپەتى سۈرۈشتى دەورۋەرى خۇى هۆنراوۋى ھەيە . بۇ نموونە هۆنەرانى عەرەب ، سەبارەت بە سەھراو بىابان ، كە لە مەلەندىر ئىياندا زۆرە ، هۆنراوۋى زۇريان نووسىو ، لە لاپەكى دىكەو كاتىك ئەدەبىي ئىنگلىزى لە بارچا و دەگرىن ، برىەتى لە هۆنراوۋى سەبارەت بە مژ و باران ، چۈن ولتەكەيان زۆرتى ئەم و مژ و بارانە . بىە كورتى بلىن ، ھەر نەتەوۋىيەك سەبارەت بە بەرجەوەند و چلۇناپەتى سۈرۈشتى ولتى خۇى هۆنراوۋى نووسىو .

(۱)

هۆنەرە كوردەكانىش لەم ھالەتە كىل نىن ، و هۆنراوۋى زۆر جوانيان سەبارەت بە بەرجەوۋى سۈرۈشتى ناوچەي خۇيان نووسىو . ھەر لەم پەيوەندىدا ، زۆر هۆنەر لە بارەي نەورۆز ، وەرزى بەھار ، وەرزى ھاوین ، پايز ، زستان و وینەي گشتى سۈرۈشتى كوردەوارىيەو هۆنراوۋىيان نووسىو . بەلام ھەر وەك دەبىنى ، ئىم چەشنە هۆنراوانى — زۆرتى سەبارەت بە نەورۆز ، بەھار و سەرنجى گشتى دىمەنى كوردەوارى نووسراو و كەمتر سەبارەت بە ھاوین ، پايز يا زستان هۆنراوۋىيان نووسىو . كەمتر هۆنەرىك ھەيە ، كە شتىكى سەبارەت بە بەھار نەنووسىي ، بەلام زۆر هۆنەر ھەن كە سەبارەت بە ھاوین يا پايز شتىكى تايبەتەيان نەنووسىو . دەلىلى ئەمەش دەبى لەمەدا بزانىن ، كە بەو چەشنەي بەھارى كوردەوارى سەرنجراكىشە ، ھاوین وانىيە و پايز و زستان ئەگەر چى سەرنجراكىشن ، بەلام وەك بەھارنىن .

ئىستا لەخوارە وە چەند نموونە لەئىم چەشنە هۆنراوانە دەناسىن :

۱- سەبارەت بە نەورۆز :

ھەرەك كوتمان سەبارەت بە نەورۆز زۆر هۆنراوۋى نووسراو ، كە ھۆنراوۋى خوارەو ھى مەلا ھەسەن قازى (شاھۆ) يە . شاھۆ لە ئىم هۆنراوۋىيەدا بەجوانى تابلۋىيەكى لە نەورۆز پەس كەردە :

نەورۆزە ، جەئنە ، شاخ و چىاو كىو دەر

تاراي سەوزى دابەسەردا ، سەوزى كەردەبەر

پازايەو بە پەنگى كولان ، نىشتمانى مە

بوژايەو دەرخت و چروى جوانى كەوتە دەر

غونچە بە باي نەسىمى بەيان ، كەوتەپىكەن

سۆسەن گەشاو ، بەسەمنىش تاجى نايە سەر

لەو بەنەوشە ، نەركىن و نەرىن و گولۋى زەمەق

ھەرىكە بە نەشتىكەو وادىتە سەر نەزەر

شەبو ، چنورو سۈرەھەللەو كەماو لىو

تازە لە زىر بەفرەو سەريان دەھىتەدەر

نەغمەي جەزىنى بولبولى شەيدالە عەشقى گول

تەسىر دەكاتە ناو دلۋى غەمبار و نىاو جگەر

قاسەي كەو و چرىكەي تەيرو تىورى كىو

خوشى ئەدەن ھەموو بە دلۋى ماتى پەر كەدەر

زۆرتی هۆنراوی ئیله سه‌بارت به به‌هار، هۆنراوه‌یان هه‌یه . له خواره‌وه ، -

هۆنراوه‌ی به‌هاری نالی تان پێشکەش ده‌کەم .
 بنواژه به‌هارو فووتو جاتی گولشەنی
 له‌م پارچه‌ لۆکه هه‌وره ، به‌قەد روی زه‌مین
 بورجی دره‌ختی سه‌وزو بوله‌ندی وه‌ک ئاسمان
 به‌زی هۆزاره ، قه‌لغری شه‌غیاره ، ده‌وری گول
 هه‌رداره به‌رگ و ، هه‌رگولێ پهنگی خه‌لاتیه
 دیسان له به‌ر به‌رده‌ی گولچین و باغه‌وان
 خاری سه‌وزو شینی له‌به‌ر کردوه جه‌به‌ل
 وادی بوه به‌وادی پر نوری توری نار
 ٣- هاوین :

سه‌بارت به وه‌زی هاوین هۆنراوه زۆر نه نووسراوه . لی‌یه‌دا چەند دێر لـه
 هۆنراوه‌یه‌کی خۆمان بۆ نمونه پێشکەش ده‌کەم ، که له به‌ری هاویندا به : (٢)
 هه‌موو رستی فراوان و ته‌با بـوو
 تری و قه‌یسی و هه‌لۆچه زۆرو بۆل (٣)
 به‌شتی زۆر به چه‌شتی میسرو شامی
 زه‌یوی بوو به رووناکی و به پاکـی
 به نه‌ی نه‌قشی ده‌کرد ته‌رسیمی خاڵی
 (له تاوی وان له‌بۆ عاشق نه‌مان)
 له جوانیدا وه‌کو رۆژی سه‌ما (٤) بـوون
 به‌هاری خۆمان بۆ نمونه پێشکەش ده‌کەم ، که له دنیا له ته‌با بـوو
 بـللووک و گیلانی ئالو بۆل بـوو
 جه‌زی خه‌رمان له گه‌نم و گه‌نمه شامی
 له گه‌ردونا به‌شه و ته‌ستی به‌پاکـی
 که عه‌وده لی‌ی ده‌دا شمشالی خاڵی
 ده‌سه‌ی کیزی شله‌ی بالانه‌مان
 له‌گه‌ڵ گه‌نجان به‌گول غه‌رقی سه‌ما بـوون
 ٤- پایـز :

سه‌بارت به پایـز هۆنراوه نووسراوه ، به‌لام نه به شه‌ندازی نه‌ورۆز و به‌هار .
 له خواره‌وه ، نمونه‌یک له هۆنراوه‌یک پێشکەش ده‌کەم ، که چەند دێرێک له به‌گێکـه
 هۆنراوه‌کانی خۆمه :

له پایـزدا گه‌لێزی خه‌زان بـوو
 هه‌ره و گه‌یه و گژه و لووره‌ی شه‌مالی
 گژه‌ی با که‌وته نی‌و دارو ده‌واران
 له کاتی‌که‌دا هه‌ور گشتی به‌له‌ی‌دا
 زوقم هات و ته‌واوی عه‌زی داگرت
 ٥- زستان :

سه‌بارت به زستان هۆنراوه زۆر ، به‌لام نه‌ک به‌قەت به‌هار و نه‌ورۆز . لـه
 خواره‌وه ، هۆنراوه‌ی زستانی هۆنری هاوچه‌رخ ، جه‌نابی ئا‌غای عه‌باسی جه‌قی پێشکەش
 ده‌کەم :

دیسان به‌فرانبار دا‌یدا کـرپـوه
 شکتو به‌ستی خاتو مه‌هریـهـر
 بای توپه‌وبارن به‌ مۆن و مرچی
 به‌ زه‌برو زه‌نگی نه‌ به‌ل ما نه‌مه‌ل
 دیسان رپیه‌ندان سوپای به‌رپـوه
 که‌ی کەم ، ئیسته‌ی کەم ، له هۆزی فه‌قیـر
 سه‌کۆلی ده‌که‌ن له غه‌ری و رچی
 به‌ غوولی چه‌نگی کـی بـی و بـلی لـه‌ل

هۆنراۋە سۈرۈشتى ئەزمانى كوردىدا

بۈۋى گىرىدار چەند سىت و سەختە
دەشت و بەندەنى كۈردە بەستەلەك
چەقەل قۇرەقۇر، كۈرك لۈۋرە لۈۋر
ھاۋارھاۋردى، كالان ۋە پېچىن
گۈمى تەبىئەت گىۋاۋى زۇرن
چەرخ دەسۈرى ۋەكۈۋ دەپىنىسى
۶ - بەرجەۋەندى گشتى :

چون ناۋچە كۈردەۋارى پىپەتى لە بەرجەۋەندى جوان و دۇرغېن و كۆپستانىسى
ۋەك زاگۇرۇس، نوۋچەكى بەرزى چىپاى قەندىل، چۆمى خۇرى ۋەك كەلۇي و كەلى ۋەك كەلى
خانى ھەپە، لەبەر شەمە لە ھۆنراۋە كوردىدا سەبارەت بە شەم چەشتە بەرجەۋەندەنە،
ھۆنراۋە زۇر نوۋسارون، كە بۇ نىمۇنە چەند دېرېك لە يەككە لە ھۆنراۋەكانى خۇمتان
لە خوارەۋە پېشكەش دەكەم. شەم ھۆنراۋە بە سەبارەت بە بەرجەۋەندى شاۋابىسى
(ساروقامىش) ەكە لە ناۋچە فەيزۇللا بەكى بۆكانە :

قەنارەۋ قۇمىرۋى سىرۋى لە سەردارۋ لە بەر زەردن

سەۋكۈ تىپى مۇسقاى كەل و شىۋ و تەپ و ھەردن
خەرىكى ۋەسقى مەۋلۇدە و قلىجقاىە و كەماچار (۷) (۶)

بۈۋى كانى ۋباغ و ملەۋ چۆم و پەلە و بەردن
پوكارى چىمەن و قۇپى بەھارستانى شىرىنىن (۸)

ھەۋارگە كۈزەلە و پىنگەۋ مەنى ۋبەپىون ۋنەسرىن
شەتاۋو جۆگەلەۋچۆمى تەنىشتى باغى شاۋاتم (۹)

بەكەۋسەر پەنگ و پاراۋ و پېر ۋشەنگۈل ۋ پەنگىن
كەزىزەۋ پىر مەمەد ھەروەكۈۋ پىرۋزە پەخشان (۱۰)

كېلاخەۋ كەنگرۋ مەزەرە، دىبارى شاھى مەردانن
چىروشاخى قەرەتەكە، كە ھۆى شىلھامى سۇرانن (۱۲)

پەرىزۋ بەندەنى تەرزى دەللى دىباى شەلۋانن
دەمەۋى لە پېش شەمەدا كە بە باسەكە دۋابى بەھىنم، بە ھۆنەرەن ۋنوۋسەرەنسى لۋ
پېشنىار بەكەم، كە لە نوۋسىنى خۇياندا بەككە لە شەۋ سۇزانە كە لە سەرى دەنۋوسن،
سۈۋەى (سۈرۈشت و بەرجەۋەندەكانى سۈرۈشتى) بى، چون بە بىرواپى من بەككە لى
جۋانتىرەن سۈزەكانە، كە قەت كۆن نابى. پېۋىستە شەمەش بەرد كېنم كە من پېم ۋابە كە
ھۆى شەمەى كە شەدەبى زامانى فەرەنسە، لە جىھاندا زۇر پېشۋازى لىكراۋە، شەمەبە كە زۇر
لە نوۋسەرەن، سۈۋەى سۈرۈشتىيان بۇ نوۋسەرەۋەكانى خۇيان ھەلبۇاردۈۋە و زۇر لە ھۆنەرەنشىش
ھۆنراۋەكانى خۇيان سەبارەت بە بەرجەۋەندەكانى سۈرۈشت ھۆنىۋەتەۋە.

سۇران

(۱) كل - جۆى، شىستىسنا. (۲) تەبا - تەسەل، تىر. (۳) بۆل - زۇر -، فراۋان. (۴) سەما
- ئاسمان. (۵) مەۋلۇدە - كىۋىكە. (۶) قلىجقاىە - كىۋىكە. (۷) كەماچار - كىۋىكە. (۸) قۇپى
- پېدەشتىكە. (۹) باغى شاۋات - باغىكە. (۱۰) پىر مەمەد - كىۋىكە. (۱۱) شاھى مەردان
- كىۋىكە.

خوڻندڻه وهونو وسيني ڪوردي

[illegible]

- ۱- هیندیک دوروشمی (۷) له سر پیتی (ر) داده نین، وهک (پر شنگ) .
 ۲- هیندیک دوروشمی (۷) له ژیر پیتی (ر) داده نین، وهک (پر شنگ) .
 ۳- هیندیک پیتگلی (ث)، (ذ)، (ص)، (ض)، (ط) و (ظ) به کارنا هینن . وهک (موسله لیس) ، -
 (سلیب) و (نازر) .
 ۴- هیندیک پیتگلی خالی ژماره (۳) ی سره وه به کارده هینن ، وهک (موشله لث)، (سلیب)
 و (ناظر) .
 ۵- هیندیک (و) ی درېژ بهم چشنه دهنووسن (وو)، وهک (دوو) .
 ۶- هیندیک (و) ی درېژ بهم چشنه دهنووسن (و) ، وهک (دو) .
 ۷- هیندیک زارای سوران ی به چند چشنه شلفوبی دهنووسن .
 ۸- هیندیک زارای بادینی به چند چشنه شلفوبی دهنووسن .
 ۹- ژور ئالوزی تر ، که شه گدر باسی هه موویان بکهین ، له چارچیوهی شهم نووسراوه -
 کورته دا ، جیگه یان نابیته وه و گشتان شهمانه ده زانین .
 بۆشه وهی که شو ناکۆکیانه ی سره وه له نیو بچن و له سرلئیشیاوی پتری زمان و
 شهمه بی کوردی بهرگری بکهین ، بهیوسته که شلفوبی یه کگرتوی کوردی پیک بهننن، دیا ره
 که شهم کاره که من هه میسه بیی ده لیم (ئالوگۆری بهلفوبی) ، ده بی خه تمه ن شهمه نجام بدری
 چون شیاو نیه بهم چشنه ی که شیتا هه به ، درێزه ی پیدری و هیچ زمانیکی جیگرتوی دونیه
 شهم سرلئیشیاوی تیدا نیه . جا شه گدر وایه ، با هه رچی زووتر شهم کاره بکهین و یه که
 شلفوبی یه کگرتو پیک بهننن .
 شاید لیره دا خوینهری غۆشه ویستی شهم نووسراوه به بللی ، عیلاجی شهم کاره چیه ؟
 له وه لامدانه وه بهم بهر سياره دا ، شهم پېشنیاوی خواره وه پېشکەش ده کم له ژیر سهردیگر
 (پرۆزه ی شلفوبی یه کگرتوی زمانی کوردی) دا ، که به هیوام سهرنجی زمانناسان بوغو
 راکیشی :

پروژەي ئەلفوبیيە کەرتووی زمانی کوردی

- ۱- ٹهلفوبڻي ڪوردي (چ زاراي سؤراني و چ باديڻي) بهم چهڻهي خواره وهبي، ڪه به ٽيڪرا ده بهنه (۳۹) پيت .
 ا - ب - پ - ت - ث - ج - چ - ح - خ - د - ذ - ر - ڙ - ز - ڙ - س - ش - ص - ض - ط - ظ
 ع - غ - ف - ق - ڦ - ڪ - گ - ل - ل - م - ن - و - و - ه - ه - ي - ي .

که‌لکی شەم کارە چیه؟

الف- دەتوانین تەواى وشە عەرەبى و فارسەکان ، که هاتونەتە نێو زمانى کوردیەوه ، بە ڕووناکی بنووسین ، دەنا بۆ نموونە ، چۆن دەتوانین بزانیین که وشەى (سەد) مەبەست لە (بەند)ە یا عەددەى (۱۰۰) ، یا وشەى (سەلاج) مەبەست لە (سلاج)ە یا (سلاج) دیارە دەبێت شەمەش بزانیین که وشەى زمانى عەرەبى و فارسى و زمانەکانى دیکە لە نێو زمانى کوردى دا هەیە و شەمە راستەقینەییەکه و زمانى کوردیش وەک تەواوی زمانەکانى دیکە ، وشەى زمانى تری تێداپە و شەمە بۆ گشت زمانیک هەیە .

ب- بە قەبوول کردنى پیتگەلى (ث) ، (ذ) ، (ح) ، (ض) ، (ط) و (ظ) لە زمانى کوردیدا کارێكى خراپمان نەکردووە ، چون شەم پیتانە ، پیتی عەرەبەین و ئەوانیش هەر وەک (ا) ، (ب) و ئەوانى دیکەن ، چون بە پێى قانوونى زمانناسى ، تەواوی پیتەکانى زمانى کوردى ، پیتی ئەلفوبێى عەرەبەین . هەتتا ، پیتگەلى (پ) ، (چ) ، (ژ) و (گ) که بە پیتی فارسى بەناوبانگن ، لە بارەى (فونیتیکەوه = دەنگناسیەوه) ، بە پیتی فارسى دەناسرین ، دەنا لە بارەى (فۆرناسى) یەوه ، ئەمانیش هەر عەرەبەین .
ج - چون ئەلفوبێى که زۆرترە ، زمانەکه غەنى تر دەبێت .

۲ - لەم ئەلفوبێى یەدا ، حرکات بە حروفە ، واتە :

الف- لە جێگەى فەتحة (ـَ) ، پیتی (ه) (دادەنن) ، وەک (سەر) .

ب - لە جێگەى کەسرة (ـِ) ، پیتی (ی) (دادەنن) ، وەک (کتێب) .

ج - لە جێگەى زەمە (ـِ) ، پیتی (و) (دادەنن) ، وەک (خۆر) .

که‌لکی شەم کارە چیه ؟

- هەر وشەیک بە هەر چهشنیک بنووسێ ، هەر بـه‌وه چهشنە دەخوینرێتەوه .

۳- لە ئەلفوبێى کوردیدا ، سەرکیشى (~) ، جێى سەرکیشى (۷) دەگرێت و شیدی ژێرکیش بە کارنا هێنین ، وەک (کێلگە) ، (سۆ و سۆۆ) .

که‌لکی شەم کارە چیه ؟

الف- دەتوانین زمانى کوردى بە گشت مەکینەى ماشین نووسى و چاپخانەى ستانداردى جیهان چاپ بکەین و شیدی شتیکمان بەشکلی (۷) نە ، که بە هیچ دەستگایەکی چاپ ناخوا .
لە هالیکدا تەواوی ئەو مەکینانە ، که بۆ نووسین و چاپى فارسى و عەرەبى دروست کراون ، دوروشمى (~) یان هەبە و بۆ خۆی بە چهشنى میکانیکی تەرازە و دەتوانین بە جوانى لە سەر هەر پیتیک داینین .

ب- چون دوروشمى هەوت زۆرتر دەبێت بە دست دابنرێ ، هەلەى زۆر تێدا دەبێت ، - جارى وا هەبە لە بێر دەچێ ، جارى وا هەبە لارە ، جارى وا هەبە خواوە و شتی دی ، که لە هونراوەى (هەوت ۷) دا ، که پەییوەستى شەم نووسراوەیە ، بە چهشنى ئەدەبى باسم کردووە .

دەبێت شەمەش ڕوون کەمەوه ، که لە زاراوى بادینى دا ، پیتگەلى (پ) ، (چ) ، (ک) و (گ) بە دوو لەون تەلفوز دەکرێن ، بەلام چون ئەو وشانەى که وایان بەکجار زۆر کەمن بە پێویستى نازانم که دوو چەشن تەلفوز بۆ ئەمانەش دانیین . لە لایەکه تریشەوه ، زاراوه - کەلى هەورامى ، کورمانجى و هێ تر ، بریک تاییەتیان هەبە ، که بۆ ئەوانیش پێویست نەبە وشەى تاییەت دانیین .

خوښندنه و نووسېنې کوردی

له شاخړی شم نووسراوه دا ، پېویسته له تهواوی شو کسانه کی له نه سلی پېش
نیمه دا ، له سره شلفوبیې به ککرتووی کوردی کاریان کردوه ، قه درزانین بکهین و ده بی
شمه بزانیان که شو مرؤوه مزنانه ، به پېی کاتی خو یان شو شلفوبیې ه یان دروست
کردوه که نیمه شپستا پېی ده نووسین . به لام ، بو چرخي نیمه شیدی ، به پېی شو ده لیلانه
سره وه شو شلفوبیې کامل نیه ، له بهر شم من پېشنیاری شم شلو گوړم دا .

پېویسته شم به درکنیم ، که له سره شم بناغه ته جره بیانیه خواړه وه ، شو بیرو -

رایه ی سره وم ده رپړی :

- ۱- به چند زمانی پوژهلای و پوژاواپی شاشنام ، ترجه مه ده کم و ده نووسم .
- ۲- له گه ل ماشین چاپگه لی جوړبه جوړ شاشنام .
- ۳- له گه ل میکانیزمی نووسینې مکه نه نووسینې (ماشین تحریر) جوړبه جوړ شاشنام .
- ۴- تا شپستا چندین کتیم نووسیوه و ورگپراوه .
- ۵- ماوه ی بهک چواره می سده یه که له سره شلفوبیې کوردی و زمانی کوردی ، ته حقیق
ده کم .

شپستا له خواړه وه ، بو نمونه هم به زاراوی سوړانی و هم به زاراوی بادینې ،
دو نووسراوه ده نووسم ، که به کیکیان به شلفوبیې که ، که له حالی حازدا پېی ده نووسین
و شوی دیکه به شلفوبیې که ، که له شم نووسراوه دا ، پېشنیاریم کردوه :

الف - زاراوی سوړانی :

۱- به شلفوبیې مه عمولی شپستا :

په زندانی به رزو به هیزو بزانی ، خه یاتی به رگی ته منی توپه
سوړان هم گزو هم مه قدس بووه ، کورتیودریژی به دستی خو به

۲- به شلفوبیې پېشنیاری سره وه :

په زندانی به رزو به هیزو بزانی ، خه یاطی به رگی ته منی توپه
سوړان هم گزو هم مه قدس بووه ، کورتیودریژی به دستی خو به

ب- زاراوی بادینې :

۱- به شلفوبیې مه عمولی شپستا :

مومکنه کی هه تنی دا کو طه له ب حاصل بست
مه یه و نیچیر کو نه بت ، توله یی مه یه د چکه ت

۲- به شلفوبیې پېشنیاری سره وه :

مومکنه کی هه تنی دا کو طه له ب حاصل بست
مه یه و نیچیر کو نه بت توله یی مه یه د چکه ت

چۆن ھۇنراۋە بنووسىن ؟

چون مەبەستى نووسىنى ھۇنراۋە ، گىشت كاتى لى نىۋ تەۋاۋى نەتەۋەكانى جېھان دا ، جىگە سەرنج بوۋە ، بۇ ئەۋكەسانى كە دەيانەۋى ھۇنراۋە بنووسىن ، ئەم پەرسىيارە دېتە گۆڭى كە " چۆن ھۇنراۋە بنووسىن ؟ " ، كە بە تايىبەت بۇ لاۋان و ئەۋ كەسانى ، كە تازە دەستيان بەم شېشە كىردە ، ۋەلاۋى ئەم پەرسىيارە زۆر كىرگە . يا پۈۋىنتر بىلېن ، ئەۋ كەسانى كە تازە دە ستيان بە دانانى ھۇنراۋە كىردە ، دەيانەۋى پۈشۈپىنى شەم ھونەرە بزانى .

ھەرۋەك دەزانىن ، لە زمانگەلى جۆرەجۆر دا ، كىتېگەلى زۆر لە سەر ئەم باسە نووسراۋە و ئەم باسە شىكراۋەتەۋە . بەلام لېرە دا ، من دەمەۋى بە چەشنىكى زۆر كورت بە كەلك ۋەرگىرتن لە تەجرەبە سى ۋى سالى خۇم لە كارى نووسىنى ھۇنراۋە دا ، شىنېك بنووسم كە تايىبەتى ھۇنراۋە زىمانى كوردىە . بە ھىۋاى ئەمە ، كە ئەم نووسراۋە من بىتۈانى بە تايىبەت بۇ ھۇنراۋەنى لاۋ جىگە سوۋدىلى ۋەرگىرتن بى ، و بېيتە ھۆى ئەمە كە بەبى ئەۋەى كە بۇ خۇيان ۋەك من و ھى ۋەك من بە تەجرەبە ۋەلاۋى ئەم پەرسىيارە بدۆزىنەۋە و كاتيان بە ھەدەر بچى ، لەم نووسراۋە كەلك ۋەرگىرتن ، ۋە دەبى ئەمە بزانى ، كە ئەۋ پېنۋوسە لاۋە كە ئىستار لە دەست ئەۋان دايە ، شايدە لە داھاتوۋدا ، خولقېنەرى كىرگىرتىن شوپنەۋارى ۋىزەبى بى و خۇيان بېنە يەككى ۋەك قانچە يا گۇران ، جا لەبەر ئەمە دەبى لە ئىستا را ، ھەستى لېپىسراۋى بىكەن و ئەۋ شېشە ھونەرە كە دەپكەن ، بەلەۋىكى باش ۋەدوروست بىرگى .

لە باش ئەۋە كە لە سەرۋە مەسەلەى ئامانچى " چۆن ھۇنراۋە بنووسىن ؟ " مان - پۈۋىن كىردەۋە ، ئىستا دەمەۋى بە چەشنى بىنەرەتى و كورت لە سەر ئەم باسە بدۈپىن . لە شى كىردەۋەى ئەم باسە دا ، چەند خالى كىرگە ھەيە ، كە دەبى لە بارەى ئەۋە خالانەۋە بدۈپىن ، كە بە چەشنى خوارەۋەن ،

۱- مەرچى گىشتى بۇ نووسىنى ھۇنراۋە .

۲- كاتى شىۋا بۇ نووسىنى ھۇنراۋە .

۳- مەبەستى ھۇنراۋە .

۴- پېنۋوس و زاراۋى ھۇنراۋە .

۵- ۋەزىن .

۶- قافىە .

۷- چۈرچۈۋە .

۸- ھۇنراۋەى باش كامەيە .

۹- پەيامى ھۇنراۋە .

ھەرۋەك دەزانىن ، بۇ باشتر پۈۋىن بوۋىنەۋەى خالەكان ، دەبى نەمۋەى ھۇنراۋە ناۋبەرىن . من لېرە دا چون دەمەۋى شىنېكى تىككىكى بنووسم ، كە زۆرتر بە تەجرەبە بەدەستەم ھېناۋە ، لە بەر ئەمە ، نەمۋەى ھۇنراۋەكان ، لە ھۇنراۋەكانى خۇمن .

۱- مەرچى گىشتى بۇ نووسىنى ھۇنراۋە :

بە بېرۋراى من دەبى كەسى كە دەيەۋى ھۇنراۋە بنووسى ، ئەم مەرچانەى خوارەۋەى .

بىبى :

۱ - ئەۋ شەى كە دەينووسى ، دەبى خۇى باۋەرى پېى بى . چون دەلېن ھەرشتى لى دەۋە ھەلستى ، لە سەر دل دەنىشى .

چۇن ھۇنراۋە بنووسين ؟

ب- لە پېشدا ، ھۇنراۋە خەلكى تىرى زۆر خويىندىيەتە . چۈن شەگەر ھۇنراۋە -
خەلكى زۆر خويىندىيەتە ، بىرى شەدەبى بەرىن تر دەبى .

پ- لەگەل ۋەزن ، قافىە و تېكىنىكى نوسىنى شەدەبىدا ئاشنا بى . چۈن ھۈنەرى خۇي
ھۈنەر يا سەنئەتلىكە و دەبى بۇ شەۋە كە شوپنەۋارەكانى باش بنووسى ، شەۋ تېكىنىكە باش
بزانى .

ت- ئامانچى بەرز بى . تا ئامانچى بەرزتر بى ، شوپنەۋارەكانى بەرز تر دەبن .
ج- زانستى گشتى چاك بى . چۈن مەعلوماتى عومومى بۇ ھۇنراۋە ، ۋەك غىشت و
سىمپىنتە بۇ ساختمان .

چ- ھەستى ناسك بى . چۈن شەگەر ھەستى ناسك نەبى ناتوانى ئىلھام ۋەرگى و كاتى
ئىلھام نەبوو ، ھۇنراۋە بېرۋەھە و تارىكى ساكار واىە .
۲- كاتى شىا و بۇ بنووسىنى ھۇنراۋە :

دەبى تا دەكرى ، لـــــــم كاتانەى خوارەۋە دا ھۇنراۋە بنووسين :
۱- لە كاتىك دا كە ئامادەگى پۇخى و لەشى مان ھەبە . چۈن شەگەر مۇۋ پۇخى با
لەشى ماندووبى ، ناتوانى شتى جوان بخولقتىنى .

ب- باشتە لە كاتى شەۋدا ، لە پاششام و لە پېش خەۋتن دا ، ھۇنراۋە بنووسين ،
تا بگرى ھەر شەۋە شەۋ ھۇنراۋەبە تەۋا و بگەبن . چۈن زىبانى شەۋ پتر پوشتا بىيە و
شوپنى پوداۋە كانى پۇز لە سەر مېشك و روح كارى كردە ، مېشك ئامادەبە كە بە گويەرى
شەبىرىنى پۇج شەۋ شوپنەۋارانە بكا تە ھۇنراۋە .
پ- دەبى لەۋ كاتەدا ، ھەستى ھاتىبە كۆل و ھالەتى " فوق العادە "ى بى ، چۈن لە
ھالەتى عادى دا ، فەقەت دەكرى شتى عادى بنووسين .

۳- مەبەستى ھۇنراۋە :

مەبەستى ھۇنراۋە دەبى بەشپەۋە سەردېر ، لە پېشدا بنووسى ، دەبى شەم سەردېر
كورت ترين و بە مانا ترين سەردېرى مومكىن بى و لە نىۋ ھەلبەستەكەدا ، بگونجىنرى ، بۇ
ۋىنە :

بىر

(۱) كاتى بەتالە راۋىز و تەگ بىر
(۲) بىرى گېزاۋەى زىن دا
(۳) تۇغىرى نىە بەك بىر و سەد بىر
(۴) نەجاست دەدا پاپۇرى تەك بىر
(۵) دە توانىن ھۇنراۋە لە بارەى شەم مەبەستانەى خوارەۋە بنووسين :
۱ - مەبەستى ئاينى ، بۇ ۋىنە :

بەزدان

بەزدانى بەرز و بەھىز و بىزان
سۇران ھەم " گەز ۋەھم مەقەست بەۋە "
ب- ھۇنراۋەى مەبەستى شەۋىنى ، بۇ ۋىنە :

كالە

(۶) شەمەى باغى سەرستگ خپ و تورت و پىر و كالە
(۷) دوو چاۋى مەست و پىرەست ، كەزالو نەركىيو كالە

چون هونراوه بنووسين؟

له سوئي عيشت ودها ويلم ، ته وه لاي خاكي سوران
 شهوند پويم به دوي تو دا ، دراندم قوندره وکاله
 پ - مه بهستي فله سفي ، بو وينه :

تاو (۱۰)

شه پولي زين وهكو هه وري به تاوه ده مي تاوه ، ده مي پرووناكو تاوه (۱۲)
 ده مي سورانه ، پي به ندانه سوران ده مي تاوه (۱۳) ده مي تاوه هه تاوه (۱۴) و (۱۵)
 ت - هونراوه يک که مه بهستي شه و باسي سورشتي ، بو وينه :
 زستان (برې له هونراوه که به)

شه و شه پوک زستانه ، چله گه وري موکوريانه

له داخي سپهتي ريشي فلهک چاي له گريانه
 شه پولي به فري بيوچان ، له کوي بانو له نيو کوچان (۱۶)
 گهي دهنكي ودها قوم کرد ، که لو شاسو چه مريانه (۱۷)
 وه نه وشو لالهو ميکووک ، که نه خشا بيون به وينه يبوک
 شه ويستا ماتو شه مزاون ، سپالي رهش له بهريانه
 کرپوه و يادوه و سوران ، سه قهت مه خشر ده کن سوران
 چيا وا کالو به فريته ، ده لي جيخيلي بهريانه .

ج - مه بهستي شين گيري ، بو وينه :

هه لبه ستي فرميسكاوي (برې له هونراوه که به)

ده ستم شه نا ده ستي ، ته ليسي خه يال
 بوچي هيج نالي تاوا تي زين ستم
 به لام هدرچيم کرد وه لامسي ستم دام
 له و سه عاتوه من بالسم شكا
 بويه بيت ده ليم بمنيره سه ربال
 بلنم "خه سن" ده سته ره و رده ي ستم
 ج - مه بهستي نيشتمان ، بو وينه :

نيشتمان

وه ره خزمه تي نيشتمان بک
 سوران ، "له وچه شمي که تاو ده خويته و
 ج - مه بهستي قهي پيشنيان ، بو وينه :
 هه وييري مه يان شلا مه لايک ؟
 سوران ميشکي تو وا پارا و نيه
 خ - مه بهستي شاموگاري وره خته بو وينه :

شارستانه تي (برې له هونراوه که به)

ته مه دون قهت دوروشي ويسکيو قوما ر مه که
 به م به نا نه خنره و و دکوه ترياک مه خو
 ته مه دون ته کاموله که له فيکرا بيته عه مه ل
 تيبيني : پرونا که که زور مه به ستي ديکه هه به ، که ده تواني بو تو وسيني هونراوه که لکسي
 لوه رگيري ، که بو به رگري له دريژبوني شه باه ، ليره دا هه مويانم
 نه نووسيوه .

۴- رینوس و زاراوی هونراوه:

وا باشه ، که سیک که هونراوه ی کوردی دهنووسی ، شه می له بیر بی که گشت کانی
یهک چه شه رینووس و زاراو به کاربینی ، که شه ویش بریه تبه له رینووس و زاروی -
" ستاندارد " (یهک گرتوو) .

۱ - رښتووسۍ يه گرتووی زمانی کوردی ، تقریباً هر شو رښتووسیه ، که
گوواری سوهی پی دنووسری .

ب - زاراوی بەک گرتووی زمانی سوّرانی کوردی ته قریبەن هەر شو زاراوایە که لە ناوچەی فەیزوللایەگی بۆکان ، لە شێران قسەی پێ دەگەن .
 رووناکە که پۆ نووسینی ھۆنراوەی کوئمیدی و فۆلکلوری ، دەتوانین لە زاراوەکانی تری زمانی کوردی کەلک وەرگیرین .

۵ - وزن :

وہزن شتیگہ ، کہ بہ ہونراوہ شہہنگ دہدا وھەر شہہ ، ہونراوہ لہ بہخان جیلا
دہکا تہوہ . بۆ شہوی ہزانن ہونراوہ وھزنی ریکوپیکی ہہہ ، زۆر تر بہ گوپڑی تہرازو ،
لہ گوئی کەلک وھردەگرن . بہلام من بۆ نووسینی ہونراوہی کوردی ، فۆرمولیک بہکار دہہینم
(۱۹)
کہ بہم چہشنہی خوارہوہیہ :

که بهم چشمنه‌ی خواره‌ویه :
 هدر وهک ده‌زانیان ، هونراوه له وشه پیک‌هاتوه و وشه له " بهش " یا بهخش ، بو
 وینه :

مافی مروّف

مروغی جیهان هه موو هاوبهشن پاکی نه دای می یک گیانو لهشن
سوران جیاواز نین گشتی وهک یهکن چ سور، چ سپی ، چ زهره، چ رهشن
بو نمونه ، له هونراوهی سه ره وهدا، وشه " جیهان "، له دوو بهشی "جیه" و "هان"
پیکهاته، که بهشی "جیه" بهشی کورته وبهشی "هان" دریژه .
بو نشان دانی بهشی "کورت" دوروشمی ". و بو نشان دانی بهشی "دریژه" ، -
دوروشمی "- داده نیین ، که من پیی ده لیم "خال و خهت" . شه گهر بهمانه وی ، خال و خهت
به سازی تار لی بدهین ، خال " . دهنگی "ته" و "خهت" دهنگی "تهن" ددها ، که
بهم چهشنه دوروشمی وشه "جیهان" ده بیته (-) و دهنگی به سازی تار ده بیته (ته تهن) .
بهم چهشنه ، شه هونراوهی خواره وه ، ده که ویته نیو شه فوژموله :

(٢١) (به يان) بزهى لپوت وه کوو غونجهى به يانه
(٢٢) وتهى من بويه شاكارى به يانه

سے ری سٹ گت دہ لٹی با غی بہ یا نہ (بہ ہونا وہ)

(خال و خمت)

[illegible]

چۆن ھۇنراۋەنلار ۋە ئۇلارنىڭ سۆزى

ھېچ بىر نامە يەك ، شتى تىرى غەيراز (۱) و (-) تىدانيە ، تەۋاي ھۇنراۋەي كوردىش لى بەشى كورت و درىژ پىك ھاتو و ۋەزنى ھۇنراۋە يانى ئەۋەكە شو بەشە كورت و درىژانە چۆن لى يەك قەرار بىگرن .

۱- ئەم بەشانە كورتىن :

- ۱ - پىتتىكى بىي دەنگ ، كە دۋاي شو پىتتىكى دەنگ داری "ە" بىي ۋەك (دە) .
- ب - پىتتىكى بىي دەنگ ، كە دۋاي شو پىتتىكى دەنگ داری "و" كورت بىي ۋەك (دو) .
- پ - پىتتىكى بىي دەنگ ، كە دۋاي شو پىتتىكى دەنگ داری "ى" كورت بىي ۋەك (دپ) .
- ت - پىتتىكى (۲۶) دەنگ داری "ە" ى تەسبا ، ۋەك (ە) .
- ج - پىتتىكى دەنگ داری "و" ى تەنباي درىژ ، ۋەك (و) .
- چ - پىتتىكى دەنگ داری "ى" ى تەنباي درىژ ، ۋەك (ى) .
- ح - پىتتىكى تەنباي بىي دەنگ ، ۋەك (د) .

۲- تەۋاي بەشەكانى دىكە ، ھەمۋاي بەشى درىژن :

- ۱ - دوپىتتىكى بىي دەنگ بە يەكەۋە ، ۋەك (دل) .
 - ب - پىتتىكى دەنگ دار ، لە نىۋان دوو پىتتىكى بىي دەنگ دا ، ۋەك (دار) .
 - پ - پىتتىكى بىي دەنگ ، كە دۋاي شو پىتتىكى دەنگ داری "ا" بىي ، ۋەك (دا) .
 - ت - پىتتىكى بىي دەنگ ، كە دۋاي شو پىتتىكى دەنگ داری "و" درىژ بىي ، ۋەك (دوو) .
 - ج - پىتتىكى بىي دەنگ ، كە دۋاي شو پىتتىكى دەنگ داری "ى" درىژ بىي ، ۋەك (دى) .
- بۆلەمە كە باسە كە زۆر درىژ نەبىتەۋە ، لە نىشان دانى نىمۋەنەي تەۋاي شەۋ بەشانە لە ھۇنراۋەي كوردى دا ، چاۋ پۆشى دەكەين . بەلەم خۇدى خۇينەرەكان خۇيان دەتۋانن بەم فۆرمۇلە ، ھۇنراۋە كوردىيەكان بېيۋن يا شەكەر بىانەۋى ، نەزم بۇ ھۇنراۋەي خۇيان ھەلبۇزىرن .

دەتۋانن بىلگىن ، كە شەكەر باش لەم فۆرمۇلە تىبگەين ، ۋەك شەھەنگ سازىك دەتۋانن ، شەھەنگ يا نەزمى ھۇنراۋەي خۇمان ھەلبۇزىرن يا بېيۋن .

۶ - قافىيە :

شو ھۇنراۋانە كە ھۇنراۋەي نوۋ نىن ، دەبىي بىجگە لەمە كە ۋەزنىان ھەبە ، قافىيەشيان بىي . پرووناكە كە ھۇنراۋەي نوۋش دەتۋانن ۋەزنى قافىيەي بىي . بۇ نىمۋەنە ، ھۇنراۋەي خوارەۋە ، ھەم ۋەزنى ھەبە و ھەم قافىيە :

ھەستى ھۇنەر (بىي لە ھۇنراۋەكەبە)

دەللى دايەم بە مەي مەستە پىرە بۇ شەۋلە قاقا و شىن گەلاۋىژى گەششى فەلەك كە مۇسقىيائى بىزە و نازن ۋەك كارەبائى قەۋى و بە تاو شەۋ بىي غەشۋ زگماك دەكەنەن قەلەم وادىشە گۈرۈگال تاۋق كەنىن . تاۋق شەسرىن بە پىنۋوسى دور دەچىنەن	ھەستى ھۇنەر وا بە ھەستە بەرەۋەندى سەردەمى ژىبىن سەل چاۋى نەرمو بەلەك گۈۋ بەرۈكۈ دەستو بازن كاتى ۋەسل دەبن لە چاۋ گىلۋېسى دل پرووناك دەكەنەن شەكان دەدەن ھەستە خەيالى گا گەشەي دى . گاهى گىرىن بۇيە سۇران لە ھەر شوئىنى لە ھۇنراۋەي سەرۋە دا ، شەم وشانە قافىن :

ھەستە - مەستە . ژىن - شىن . بەلەك - فەلەك . بازن - نازن - چاۋ - تاو . پرووناك -

چۈن ھۇنراۋە بنووسىن ؟

- زىگماك ، خەيال - گال ، گرېن - ئىسرىن - شوپىنى - چىنى .
ھەرۈەك لى سەرۋە دەردەكەۋى ، دەپى ھەر قافىيەك ، بە لايەنى كەمەۋە ، دوو -
پىتى ئاخىرى ۋەك دوو پىتى ئاخىرى قافىيەك دى بى . ئەگەر لى ھۇنراۋە يەك دا -
پەدىفۇ قافىيە بىنى ، دەپى ، قافىيە خالىتى خۇي ۋەك سەرۋە ، رابىگىرى ، بۇ نموونى :
رووناك دەكەن - زىگماك دەكەن .

۷ - چوارچىۋە :

ھۇنراۋە دەتوانى چوارچىۋەى جۇربە جۇرى بىنى ، ۋەك :

- غەزەل .

- قەسىدە .

- روباعى (چوارىنە) .

- مۇخەممەس (پېنج خىستەكى) .

رووناكە كە چوارچىۋەى دى زۆرە ، كە لېرە دا ئىم باسە بە درىزە دەكلىنى . دەپى
ئەمە بىزانىن بۇ ھەر مەبەستى ، چەشەنە ۋەزىنىك و چەشەنە چوارچىۋەىك شىاۋە و لىدەكالىتە -
ۋە ، بۇ نموونە ، بۇ ھۇنراۋەى ئىۋىنى چوارچىۋەى غەزەل و بۇ مەبەستى فەلسەفى ، چوار -
چىۋەى چوارىنە باشتىرە .

۸ - ھۇنراۋەى باش كامەيە ؟

ھۇنراۋەى باش دەپى بە لى كەمەۋە ، ئىم چلۇنايەتياى خوارەۋەى بىنى :

- لى بارەى مەبەستەۋە جوان بى .

- بە پىنووسو زاراۋى يەكگرتوو نوسرابى .

- ۋەزنى شىاۋ و پىكى بىنى .

- قافىيە پىك وپىك بى .

- چوار چىۋەى لىبارى بۇ ھەلپىزىدراپى .

- پەيامى بەنرخى تىدا بى .

- شىكى تازە بى و لاسايى كىرەنەۋە نەبى .

- لىگەل و تارى خەلكى ئاپۇرە توفىرى بىنى .

- رۇج لى نىۋان ۋەكەنى دا بىنى .

- نەنەتى ئىدەبى چاكى تىدا بى ۋەك :

- بەدىان ، بەدىع ، كەلام ، جىناس وشتى تر .

۹ - پەيامى ھۇنراۋە :

بىجەكە لىۋە كە دەپى ھۇنراۋە جوان و پىك وپىك بى ، دەپى پەيام بىا پەيام گەلى
بە نىرخىشى تىدا بى . ھۇنراۋەى بى پەيام ۋەك لىشى بىرۇج وايە . تا پەيامى ھۇنراۋە -
بەرزتر بى ، ئەۋ ھۇنراۋەىە باشتىرە . نايى فەقەت ھۇنراۋە بۇ جوانى بنووسىن ، جوانى
ھۇنراۋە ۋەك جوانى مۇۋقە ، ئەگەر پەيامى بە نىرخى تىدا نەبى ، ۋەك مۇۋقى جوانى بىكە -
مالە و - كوتىيانە : " كەمال لى زورۇر جەمالەۋەىە ، بەلام كەمال و جەمال بە يەكەۋە
كەلى بەنرخن " .

فەرھەنگىۋى ئىم نووسراۋەىە لى لاپەرەى ۲۷ دا نووسراۋە .

سۇران (حسن صلاح) .

فەرھەنگۆك

=====

بۇ نووسراۋە " چۆن ھونراۋە بىنوسىيىن ؟ "

- (۱) تەگبىر - مەشۋەرەت . (۲) بىر - تەفەكۈر - (۳) بىر - تەفەكۈر . (۴) بىر - چال
 (۵) تەك بىر - تەكبىر . (۶) كالە - نەگەيۈە . (۷) كالە - شىنۇ كالە . (۸) قونىدەرە -
 چەشەنە كەۋشېكە . (۹) كالە - چەشەنە پىلاۋىكە . (۱۰) بە تاۋە - بە گۈرە . (۱۱) تاۋە -
 شۇفانە . (۱۲) تاۋە - خۆرە (۱۳) تاۋە - تەبو تابە . (۱۴) تاۋە - رۆۋە . (۱۵) ھەتاۋە -
 خۆرە . (۱۶) چەمەريانە - بەگريانەۋە ھەل دەپەرن . (۱۷) مېكوۋك - چەشەنە گولنىكە .
 (۱۸) ھەۋىرى مە - ھەۋىرى شىمە كە شىشارەيەكە بۇ ھونراۋەى ھافىزى شىرازى ، كە دەلىلى
 " گل آدم بىرشتىندۇ بەپىمانەزدىندۇ " . (۱۹) بەش - " بەشنى فارسى . (۲۰) بەيان - بەھيان .
 (۲۱) بەيان - دەم بەيان . (۲۲) شىر - شىمىر - شىرى خواردەمەنى . (۲۳) پرووت - پروى نو
 - خالىس . (۲۴) بەيان - بەيانو كەلام . (۲۵) پىتى بىدەنگ - Consonant . (۲۶) پىتى
 دەنگ دار - Vowel .

* * * * *

وשה سازی

زانستی (وשה سازی) زانستیکه ، که به هوی شو وשה دروست دهکړی. له تهواوی - زمانه کانی جیهاندا ، بۆ سازکردنی وשה که لک له شم زانسته وهرده گرن . چون زانست و تیکنولوژی له تهواوی ولاته کاند ، پوژ به پوژ بهر ده ستیځی ، به پپی شم ئالوگور ، پیوست به وشی تازه هیه . چون زور شتی وها دیته کوړی ، که له پییدا نه به و وشی کی تایبته بونه و نه به ، جا له بهر شم ده بی وشی کی تازه ی بوردوست بکن . بۆ نمونه ، کاتی که له ولاتی خومان ، بۆ جاری هوهل ناوهندیک به ناوی (ئاکادیمی) هاته دروست بوون ، گهران که وشی کی بۆ ساز کون ، چون شم وشی یونانیه . جا ، هاتن و وشی (فهرهنگستان) یان ، له جیگی وشی (ئاکادیمی) دانا ، که به مانای جیگایه که به خهریکی لیگولینه و هیه .

له زمانی کوردیشدا ، که یه کی که له زمانه کانی جیهانه ، پیوست به شم کاره هیه به لام ههر وهک ده زانین ، له تهواوی جیهاندا ، شم کاره ، واته (وשה سازی) ، به هوی یهک فهرهنگستان نه انجام ده دری ، واته تاقمیکی سپوړی ناسراو شم کاره ده کون . چون له زمانی کوردیدا ، تا ئیستا وها فهرهنگستان و تاقه سپوړیک پیک نه هاته ، له بهر شم ناتوانی بهو چشنی که بۆ تهواوی زمانه کان کاری (وשה سازی) نه انجام ده دری ، بۆ کوردیش نه انجام بدری . له لایه کی دیکه شهوه ، پیوستی زور بهم کاره هیه . له بهر شم من شم نووسراوه ساز کرد ، تا به گویری ټولگویهک ، بۆ کاری (وשה سازی) که لکی لیوه رگیرری و بتوانین به شیوهی فهردی شم کاره به چشنی زانستی نه انجام بدهین .

له م نووسراوه یدا ، بۆ نمونه ۱۰ وشم به گویری ټولگو ، به هوی زانستی (وשה سازی) دروست کردوه ، که بکه ویت به سر رنجی خاوهن بیروپاکان و له گهل ریگ کردنه وهی هله و که مو کورته کاند ، بۆ خوشیان دهست بکن به ساز کردنی وشی کوردی پیوست . به لام ، - شهوی که شیاوی باسه شهیه ، که شم کاره ده بی به پپی زانستی (وשה سازی) نه انجام - بدری ، نهک ههر به گوتره . چون نه گهر به گوتره و په مگی شم کاره بکین ، ده بیته (وשה داتاشین) ، که دیاره له بهین زانستی (وשה سازی) و کاری (وשה داتاشین) دا ، - ټوفیریکی زور هیه .

که ره سه ی پیوست بۆ زانستی وשה سازی ، شم زانستنه ی خواره وهیه :

- ۱- زانستی (وשה ناسی) ، که به زمانی فهرانسه پیی ده لین (Etymologie) .
 - ۲- زانستی (تهکناسی) ، که به زمانی فهرانسه پیی ده لین (Morphologie) .
 - ۳- وپژهی کلاسیکی کورد .
 - ۴- وپژهی فولکلوریکی کورد .
 - ۵- فهرهنگناسی (Lexicologie) .
- جا ئیستا ، له خواره وه ، به پپی شم زانسته ۱۰ وشی کوردی نوی دروست ده که یین ، که له زمانی کوردیدا زور پیویستن ، به لام تا ئیستا وشی کی بۆ شم شتانه ، له زمانی کوردیدا نه به و پتر له وشی زمانه کانی کی که لک وهرگیراوه :

۱- گهلله (چرک نویس) :

(گهلله) په شم ده لین ، که کاریکی سره تایی له سر کاریکی سره کی نه انجام بدری .

بۆ نمونه :
الف - ده لین (گهلله ی مرمه رکه ی دانا وه) واته شو مرمه ر (هلمات) ه ، که

وشه‌سازی

قەرا وایه بیکوتی ، به چەشنی سەرەتایی کۆتییو، بەلام کاری ورده کۆتی (دەقیق کاری) ماوه .

ب- له ویژهی فۆلکلۆریکی زمانی کوردیدا ، دەلی :

تازە داناو (گەللە) مەمکی بۆ خۆی حەز دەکا نامداتی دایکی .
واتە تازە چەرنوویی (تەرحی) ، مەمکی داناو ، بانی لە سەردەمی چارەسالی دایکە ،
خۆی دەیهوێ شووم بێ بکا ، بەلام دایکی ناھێلی .

د - (گەللە) سەددەکیان تازە دارشتبو . واتە تەرحی سەرەتایی سەددەکیان تازە دارشتبو .

سەرچاوەکان : الف = فەرھەنگناسی . ب = ویژهی فۆلکلۆریکی کوردی .
۲- مێمل (حەریف) .

(مێمل) بە کەسێک یا شتێک دەلێن ، کە حەریفی کەس یا شتێکی دی بێ ، بۆ نمونە :
الف- له ویژهی فۆلکلۆریکی زمانی کوردیدا دەلێن :

ورجی سەردار ، گورگ لادەرە قاتلی کەشکە ، (مێملی) کەرە

واتە ، ورجی سەری دارە یا گورگی قەراغ شیوە ، قاتلی تەواوی کەشکەو حەریفی پۆنی کەرە .
ب- له ویژهی کلاسیکی کوردیدا دەلی :

کەمتەو زۆرخۆرو و رگن ، (مێملی) گۆشتو برنج

کەللە پووکو بەتالە ، هەیکەلی پەروارە ژان

سەرچاوەکان : الف = ویژهی فۆلکلۆری کورد . ب = ویژهی کلاسیکی کورد .

۳- دەنگناسی (Phonetics) .

(دەنگناسی) ، بە زانستێک دەلێن کە بە ھۆی ئەو ، دەنگی پێتەکانی ئەلفوبەیی دەناسن ، بۆ نمونە :

- (دەنگناسی) زمانی کوردی زانستێکی بەرینە . کە وشەکە ، لە دوو بەشی خوارەوہ پیک هاتوہ : (دەنگ) و (ناسی) ، کە دەنگ بە مانای (صدا) یە و (ناسی) بە مانای (ناسین) ، کە واتە ئەم وشەیە ، بە مانای ئەمەییە ، کە دەنگەکانی پێدەناسین .
سەرچاوە : زانستی وشەناسی .

۴ - شەخەک (ئانتین) :

(شاخەک) واتە شاخیکی چکۆلکە ، کە بە زمانی لاتین بە شاخی حەشەرەت دەلێن : بۆ نمونە ، (وریا بە کە "شاخەک" ی رادیۆکە نەچێ بە چاوتدا) .

وشە (شاخەک) لە دوو بەشی خوارەوہ پیک هاتوہ :

شاخ - کە بربەتیە لە شاخی گیانلە بەران .

ک - کە پیتی چکۆلە کردنەوہیە .

بەو چەشنی سەرەوہ ، (شاخەک) دەبێتە شاخیکی چکۆلە . کە لە زمانی لاتین یشدا ، ئەم وشەیە ھەر بە ئەم مانایەییە و لە زانستی حەشەرە ناسیدا ، (ئانتین) ، بە شاخی حەشەرەکان دەلێن ، کە چکۆلەییە و بە ھۆی ئەو شت ھەست دەکەن .

سەرچاوە : تەشکەناسی ، وشەناسی ، فەرھەنگناسی .

۵ - گه‌ړوک (سه‌پیاره).

(گه‌ړوک) به شوو ته‌ستېرانه ده‌لېن ، که به ده‌وری پوژدا ، ده‌سوړپڼ و جیگه‌پیان له ئاسماندا ده‌گړې ، بو نمونه ده‌لېن :
ته‌ستېره‌ی نا‌هید ته‌ستېره‌یه‌که (گه‌ړوک) ه ، به‌لام ته‌ستېره‌ی که‌لاوېژ گه‌ړوک‌نیه .
و‌شې (گه‌ړوک) ، به‌مانای شه‌میه ، که شتېکه ده‌گړې . له زمانې عه‌ره‌بیش دا ، پټی ده‌لېن (سپاره) واته به ده‌وری خوژدا ، ده‌گړې . ثم و‌شیه له لقه‌کانې مه‌ده‌ری (گه‌ړان) ه .
وهک (روېشتن) ده‌بیته (په‌وهک) و (نه‌زایین) ده‌بیته (نه‌زوک) ، و‌شې (گه‌ړان) یـش ، ده‌بیته (گه‌ړوک) .

سەرچاو‌ه‌کان : و‌ش‌ناسی ، ته‌شکناسی ، فەر‌ه‌ه‌نگ‌ناسی .

۶ - به‌تاقه‌وه‌نان (بايگانی)

(به‌تاقه‌وه‌نان) یانی دانانی کتیب یا په‌روه‌نده یا ده‌فتر له جېگه‌یه‌کی تایبته‌دا یا ه‌لگرتنی شه‌وان ، بو نمونه ده‌لېن :
شه‌ونده کتیب‌ه‌که‌م لا‌خو‌شه‌ویست بوو ، که وهک قورشان (نام به‌تاقه‌وه) . پیا
ده‌لېن : شه‌لن کتیب‌ه‌کی نه‌خویند‌بوه‌وه ، وهک قورشان نابوی به‌تاقه‌وه ، که له‌و دوو نمونه‌ی سره‌وه‌دا ، (به‌تاقه‌وه‌نان) واته بايگانی کردن .
سەرچاو‌ه‌کان : وېژه‌ی فولکلوريکی کورد ، فەر‌ه‌ه‌نگ‌ناسی .
۷ - هیل (خط) .

(هیل) یانی خه‌تی زه‌وی یا هر شتېکی دی . بو نمونه ده‌لېن :
الف - (هیلی) به‌زه‌ویه‌که‌دا نه‌برد‌بو . واته خه‌تی له‌زه‌ویه‌که نه‌دا‌بوو .
ب - (هیلی) به‌سر (هیل‌یه‌وه) نه‌بوو . واته خه‌تی به‌سر خه‌تیه‌وه نه‌بوو .
سەرچاو‌ه‌کان : وېژه‌ی فولکلوريکی کورد ، فەر‌ه‌ه‌نگ‌ناسی .
۸ - سېگوشتین (موسله‌سات) .

(سېگوشتین) به‌زانستېک ده‌لېن که به‌هوی ثم زانسته ، بو پېوانو ژماره‌کردن ، که‌لک له (سېگوشت) یا (موسله‌س) وه‌رده‌گون . بو نمونه :
زانستی (سېگوشتین) زوړ به‌که‌لکه ، که له قوتا‌بخانه‌ی ناو‌هندي‌وه ده‌ست به
فېربوونی ده‌کن . ثم و‌شیه له‌سې به‌ش پېکه‌توه . (سې - گوشت - ین) واته (موسله‌سات) .
و‌شې (سېگوشتین) و‌شیه‌که ، که به‌لامای کردنه‌وی و‌شې (موسله‌س) له زمانې عه‌ره‌بیش دا
پا‌وشې (Trigonometrie) له زمانې فەر‌انسه‌یی ، ساز کراوه . که دوو و‌شې لاره‌کی
سره‌وه ه‌ردو‌کیان به‌مانای زانستی (سېگوشت‌کانه) .
سەرچاو‌ه‌کان : و‌ش‌ناسی ، ته‌شکناسی ، فەر‌ه‌ه‌نگ‌ناسی .

۹ - ته‌وژم (شینېژي)

(ته‌وژم) به‌هېز وېژ ده‌لېن ، بو نمونه :
الف - لم هوژراوه‌په‌دا کو‌تراوه :
پر ته‌وژمی شه‌قی ژبته ، دلته‌رو چالاکه‌گنج
سەرکه‌شو مه‌ستو نه‌ترسه ، بې‌غم‌شو بې‌باکه‌گنج

وشه‌سازی

ب- هېنده سارد بوو، كه خور تهوژمی نه بوو.
 سه‌چاوه‌كان : الف = ويژه‌ی كلاسیکی كورد . ب = ويژه‌ی فولكلوريكي كورد.
۱۰- زه‌ویناسی (زه‌مین شناسی)

(زه‌ویناسی) به زانستیک ده‌لین كه له چلونا په‌تی و سوروشتی زه‌وی ده‌گولیت‌هوه ، بو
 نمونه :

توفیری زانستی (زه‌ویناسی) له‌گه‌ل زانستی (هه‌واناسی) دا شه‌مه‌یه ، كه زانستی
 (زه‌ویناسی) باسی چلونا په‌تیه‌كانی زه‌وی ده‌كا ، به‌لام زانستی (هه‌واناسی) باسی چلونا په‌تیه
 كانی هه‌وا ده‌كا .

شم وشه‌یه لهم دوو به‌شی خواره‌وه پیک هاتوه :

- (زه‌وی) كه به مانای عدرزه .

- (ناسی) كه به مانای ناسینه .

واته زانستیک كه عهرزی پی ده‌ناسی .

سه‌چاوه‌كان : وشه ناسی ، فهره‌هنگناسی .

ثیستا كه له لاپه‌ره‌كانی پیشودا ، ۱۰ نمونه‌ی (وشه‌سازی) مان نیشان دا ، ده‌مه‌وی شه‌مه
 روون بکه‌مه‌وه ، كه مه‌به‌ستی (وشه‌سازی) بوخوی له دوو نه‌وع پیک هاتوه :

الف- شه‌و وشانه‌ی كه تا ثیستا نه‌بوه و بوخومان به پیی چوارچیی دیاری كراو ،

له سر بناغه په‌سندكراوه‌كان ، دروستی ده‌كه‌ین . نمونه‌گه‌لی ژماره ۸،۳ و ۱۰ ی سه‌ره‌وه له
 شم تاقمه وشانه .

ب- شه‌و وشانه‌ی كه تا ثیستا بوه ، به‌لام به چه‌شنی سیستماتیک كه‌لکی لی‌سور -

نه‌گبرراوه یا روون تر بلین ، به چه‌شنی دیمی كه‌لکی لی‌وه‌رگبرراوه ، كه شیمه ده‌توانیم
 بیا نه‌ینه نیو قالیکی تازه‌وه بو شه‌و مه‌به‌سته ، كه خومان ده‌مانه‌وی . بو نمونه شم كاره

له پیش‌دا ، له باره‌ی وشه‌ی (به‌ستین) هه‌و كراوه ، كه به چه‌شنی ئاسایی و دیمی (به‌ستین) -

واته قه‌راغی چوم ، به‌لام ثیستا له زمانی په‌گرتوی كوردیدا له جیگه‌ی وشه‌ی (زه‌مینه) ی فارسی
 كه‌لکی لی‌وه‌رده‌گیرئ . نمونه‌گه‌لی ژماره ۱،۲،۳،۴،۵،۶،۷ و ۹ ی سه‌ره‌وه له شم تاقمه وشانه .

سوران

بو‌نووسینی شم نو‌سراوه‌یه ، له شم كتیبانه‌ی خواره‌وه كه‌لك وه‌رگبرراوه :

۱- Petit Larousse به‌زمانی فهرانسه .

۲- هه‌وارگه‌ی شه‌ده‌ب . به‌شی ته‌شكناسی و وشه ناسی .

۳- فهره‌نگی خال .

۴- Der Brockhaus به‌زمانی ئالمانی .

۵- Roots & Stems به‌زمانی ئینگلیسی .

ھەرۈەك دەزانىن ، ئەلفوبىي ھەر زماڭىك ، كەرەسى بىنەرەتى بىناغى ئەو زمانەيىو
شەگەر زماڭ بە دىۋارىك دابىيىن ، پىتەكانى ئەلفوبى دەبنە خشتى دىۋارەكە . جا لىبەر
شەمە شارەزايى لەگەل پىتەكانى ئەلفوبى زۆر گىرگە .
دىۋارە كاتىك بمانەۋى لە ئەلفوبى بىكۆلىنەۋە ، دەبى لە روانگەي جۆرەجۆرەۋە
شەم كارە بىكەين ، چۈن ئەلفوبى ۋەك زۆر شتى تر ، ۋەك سىكەيك واىە ، كە تەنیا پروپەكسى
نىيە .

يەككىك لە پروۋە جۆرەجۆرەكانى سىكەي ئەلفوبى بىرەتە لە فۇرمناسى.فۇرمناسى
زانستىكە ، كە بە ھۋى شەم زانستە ، فۇرپ يا شىكلى پىتەكان دەناسىن .
شىستا كە لەسەرەۋە بۇمان دەرگەۋت كە زانستى فۇرمناسى چىە ، بەبىي شەم زانستە ،
سەبارەت بە پىتەكانى ئەلفوبىي كوردى باس دەكەين .

كاتىك كە لە زۆر كەمان دەپرسى بۇچى پىتەگەلى (ث) ، (ذ) ، (ص) ، (ض) ، (ط) و (ظ)يان
لە ئەلفوبىي كوردى دەرھاۋىشتە ؟" ۋەلاميان شەمەيە" كە چۈن شەم پىتانە عەرەبىن ، ئەو
كارەمان كىردەۋە . شىدى شايدە نەزانن كە لە بارەي زانستى فۇرمناسىيەۋە ، تەنیا ئەو شەش
پىتەي سەرەۋە عەرەبىنن ، بەلكە تەۋاۋى پىتەكانى ئەلفوبىي كوردى عەرەبىن ، شەتتە
پىتەگەلى (ب) ، (ج) ، (ژ) و (گ) .

بۇ سەلماندىنى شەم مەسەلەيە پىۋىستە بلىم ، كە لە روانگەي زانستى فۇرمناسىيەۋە ،
لە جىھاندا ئەلفوبىگەلى جۆرەجۆرە ھەن ، ۋەك :

۱ - پەھلەۋى ۲۰ - عەرەبى ۳۰ - عىبرى ۴ - كوردى شىزەدى ۵۰ - لاتىن ۶۰ - يۇنانى .
۷ - چەند ئەلفوبىي جۆرەجۆرى تىرىش .

بەلەم كاتىك پىتەگەلى ئەلفوبىي كوردى لە روانگەي فۇرمناسىيەۋە بەراۋەرد بىكەين ،
بۇمان دەر دەكەۋى ، كە تەۋاۋى پىتەگەلى شەم كوردىيە كە شىمە لە شىران پىي دەنوۋسىن ،
عەرەبىن ، بۇ نەمۇنە :

۱- پىتى (ب) ، لاسايى كىردنەۋە يەكى پىتى (ب) يە ، كە دوۋ نۇختەي زىادەتر
بۇ دانراۋە .

۳ - پىتى (ج) ، لاسايى كىردنەۋە يەكى پىتى (ج) ە ، كە دوۋ نۇختەي زىادەتر بىۋ
دانراۋە .

۳ - پىتى (ژ) ، لاسايى كىردنەۋە يەكى پىتى (ز) ە ، كە دوۋ نۇختەي زىادەتر
بۇ دانراۋە .

۴ - پىتى (گ) ، لاسايى كىردنەۋە يەكى پىتى (گ) ە ، كە يەك سەركىشى زىادەتر
بۇ دانراۋە .

۵ - تەۋاۋى پىتەگەلى تىرى ئەلفوبىي كوردى ئەۋانەن كە لە زمانى عەرەبىشدا ، ھەن ،
كە زمانى فارسىش ھەر كەلگ لەۋانە ۋەردەگرى .

پىۋىستە شەمش پروۋن بىكەينەۋە كە شەم مەبەستە ، تەنیا لە زمانى كوردىدا نىيە ،
بەلكە بۇ نەمۇنە شەم زمانەنى خوارەۋە زۆرتى پىتەكانى ئەلفوبىيان ، لە زمانى لاتىن
ۋەرگىرتەۋە :

۱- شىنگىزى ۲۰ - فەرەانسە ۳۰ - ئالمانى ۴۰ - شىتالىيى ۵۰ - پورەقالى ۶۰ -
سوئدى ۷۰ - نورۋىژى ۸۰ - شىسپانىيى ۹۰ - فلامىش ۱۰۰ - دانماركى ۱۱۰ - رۇمانى
۱۲ - مەجارى ۱۳۰ - بۇلفارى ۱۴۰ - توركى عەنەدۇل (ئاناتولى) ۱۵۰ - پروسى ۱۶۰ - كوردى -
(لە توركىيا) .

۱ - (هاوال) یا (ثاوال) .

به بیروړای من (هاوال) دروسته ، چون :
 - پېشگری (هاو) به مانای شهریکه ، نهک پېشگری (ثاو) . به سثم وشهیه ، له شهسلیدا
 (هاوال) بووه ، که کورټ بوته وه و بووه به (هاوال) ، واته شو که سدی که (هاواله) .
 به لگه یی : (هاوالان) خزمان کوږ رابدیون بهم وسیه تانهم ، زهین بسپرون .
 بناغه ی زانستی : وشه ناسی زمانی کوردی (Etymology) .

۲ - (باغ) یا (باغ) .

به بیروړای من (باغ) دروسته ، چون :
 - وشه ی (باغ) له شو وشانه یه ، که له بهین زمانی کوردی وفارسی دا ، هاوبهشن ، به پېسی
 یاسای ته شکناسی (Morphology) کوردی ، له وشه هاوبه شهکاندا ، پیتی (غ) ی وشه ی فارسی
 له زمانی کوردیدا ، هر (غ) ده مینېته وه و نابېته (خ) ، وهک (تېغه) و (غیرهت) .
 به لگه یی : له (باغان) شاهو نالین دی دهلین شای نیو گولان پوږی
 له مېخانان سدهای شین دی ، دهلین پیری موغان پوږی
 بناغه ی زانستی : ته شکناسی زمانی کوردی .

۳ - (رېگه) یا (رېگا) .

به بیروړای من (رېگه) دروسته ، چون :
 - به پېی یاسای وشه ناسی کوردی ، وشه ی (رېگه) ، دوو به شه ، بهم چه شنه ی خواره وه :
 الف - (رې) ، واته جېگه یهک ، که پېی دا دهرون .
 ب - (گه) ، که پاشگری دوروشمی (جېگه یه) ، وهک (هوارگه) ، و (رېه پېلگه) .
 به پېی زانستی ته شکناسی ، شو وشانه ی که له گه ل زمانی فارسیدا هاوبهشن ، کاتی دېته نیو
 زمانی کوردیه وه ، (پاشگری) "گاه" ، دېته (گه) ، وهک ایستگاه (شیزگه) و درگاه (دهرگه)
 به لگه یی : شه ی خالو ی رېهوار (رېگه) نازانم (رېگه م) نیشان ده دهردت له گیانم .
 بناغه ی زانستی : وشه ناسی و ته شکناسی زمانی کوردی .

۴ - (پیاوېک) یا (پیاوږی) .

به بیروړای من (پیاوېک) دروسته ، چون :
 - پاشگری (یک) هر هه مان (یهک) ه . (پیاوېک) واته بهک پیاو ، که به زمانی فارسی
 دهلین (مردی) .
 به لگه یی : له پر که دهرگه ژه نراو کراوه (پیاوېک) هاته ژوور سلاویان داوه .
 بناغه ی زانستی : وشه ناسی کوردی .

عیرفان له هونراوه ی کوردی دا

ههروهک ده زانین گهلی کورد، به در یژایی میژو هوگری خواناسی وعیرفان به ولسه ته وای قوناغه کانی میژوودا، بیر و با وهری پتهوی خو، سه بارهت به بهزدانی مهن دهر بیه که شم راسته قینه به له هونراوهی هونهران و ئاسه واره کانی دیکه هونرمه ندانی کورده دا، وه بهر چاو دهکووی. که من له شم نووسراوه یه دا ده مووی فقهت باسی عیرفان له هونراوه دا بکم .

هه ره له شم په یوه ندیه دا، له خواره وه به پیی چهره کان، له بابا تاهیری عۆریان- هوه دهستی پیده کهم و بۆ هه چهر خیک، که نمونه یه کی هونراوهی عیرفانیم دهست کهوتی، کورته نمونه یه ک پشکهش دهکهم و به پیی شه می که لیکدانه وه به کبان له سه ر بنوسم، ده یانخمه بهر چاوی خوینه ره به ر یژه کان، تا بوخویان به پیی زه وقی خو بان به راوه ردیان بکن و ره وهندی ئالوگوری شم چه شته هونراوه یه، له روانگه گهلی جوژ به جوژه وه لیکده ده وه. نمونه ی هونراوه عیرفانیه کان، به پیی چهرخ و زه مان :

۱- بابا تاهیری عۆریان (چهرخی ۵ کوچی): شیوه ی لوری

خوشا ئانان که هه ر شامان ته وینهن سوخن واته که رهن، واته نشینهن
که رهم ده سه رس نه بی ئایم ته وینهن بشم ئانان بوینهنم، که ته وینهن

۲- مه لا په ریشانی دینه وه ری (چهرخی ۹ کوچی): شیوه ی گۆرانی

وه سف به نده کی بزان سه هه رفهن هه رخی سه، که لام و نه حوی سه رفهن
ژ (واو) وه دود، وه فا بکه ر زه بیست ژ (صاد) سه بر، سه فا بکه ر زه بیست
(ف) فه تر وفاقه، فه نا وامهل خیرولکه لامی ما قه لون وه ده ل

۳- سه یدی هه ورامی یه کهم (چهرخی ۱۰ کوچی): شیوه هه ورامی:

شه ز شه ورومۆن مه کانم بی وولاتم سه ر و په یری خوی گیه رهن خه لاتم
به رو ده رویش لوو سه یرو وولاتو نه نیشتو هیچ وولاتیونه، نه ساتم

۴- مه لا مسته فا بیسارانی (چهرخی ۱۱ کوچی): شیوه ی ماچوماچو

شیمه یچ په روانی شه مشناسنیم په رو بال سوخته دیه ن خاسانیم
میلله ت پاک دین، په یغه مبه رانیم نه که جه تایه فی کهم نه زه رانیم
بنمانه جه مین، نوور پاکتسه ن شه ر تو پاکه نی، جه کی پاکتسه ن

۵- شه حمه دی خانی (چهرخی ۱۲ کوچی): شیوه بادینانی.

ووللا ژ سفیدی و سیا هلی وی قه سده وه ره ز توپی شیلاهی
شه ما به مرکه با قه با ییح پوره ش کهرنه گه له ک سه فا ییح
خه تتی تیه سه رنوشت، سه ره مشق سی ساه، خه تتی خه تا، ده کت مه شق

۶- مه لا خدی رووباری کوردستانی (چهرخی ۱۳ کوچی): شیوه ی گۆرانی

رۆله بزانسی، رۆله بزانسی فه رزه ن وه جه گشت، مه بو بزانسی
شه سل و هه ر دین، جه نی شه رکانی جه نی شه حکامان، په ی موسولمانی
مه بو بزانسی، هه ریو په نه نه نی شه رچی په نه نه نی، شه ما گه نه نه نی
شه سل دینمان زاته ن و سیفات مه بده شو مه عاد، په نه نوم نیسوات
هه ر دینمان نه مانو روچی زه کات، هه ج، غه زا، بزانه توچی

عیرفان له هۆنراوهی کوردی دا

٧ - حاجی قادری کۆبی (چه رخی ١٤ کۆچی): شیوه سۆرانی

ئە بێ نەزیرو هەمتا ، هەرتۆی کە بەرقەراری
 بێ دارو بێ دیاری. بێدارو پایە داری
 جەبباری بێ فوتوری، سۆلتانی بێ قوسوری
 پەزاقی مارو مووری، ئاودیری دیمەکاری
 پیرۆزە تەختی گەردوون، مەسنوعی نەقشی تۆیە
 یاقوت و لەعلی پۆژە، ئەستێرەکان دەواری
 جی و مەکانی تۆیە، بێ جی و بێ مەکانی
 لەیل و نەهاری تۆیە، بێ لەیل و بێ نەهاری
 هەر ئەمری تۆ مەدارە بوو کاروباری عەلەم
 هەرچەندە بێ وزیرو بە سەدرو بێ موشاری
 سەحرا نەوهردی شووقت، خورشید و ماھی تابان
 دوو جارین شوو پۆژ بێ مەحمەل و عماری
 مەعلوومە بۆچی (حاجی) مەدحت دەکا بە کوردی
 تا کەس نەلێ بە کوردی نەکراوە وەسفی باری
 ئەوانە سەرەووە نموونە یەکی کورتی هۆنراوەی عیرفانی کوردی بوون، کە لە چەرخی-
 کانی رابوردو و حال دا، بە هۆی هۆنەرانی کوردەووە نووسراون، کە من کورتە یەکی
 ئەوانەم پێشکەش کرد.

لە لایەکی دیکەو، هەر وەک دەبینن، نموونە زۆرتری زاراوە کوردیە کانیان
 تێدا یە، تا خوێنەری بەرێز لە زاراوە گەلی جۆر بە جۆر، نموونە گەلی جۆر بە جۆری لە بەرچاو -
 بێ. بەلام لەخوارەو، هۆنراوە یەکی عیرفانی خۆمتان پێشکەش دەکەم بەناوی (دڵ و چاو)
 تا نموونە یەکی هۆنراوەی عیرفانی هاوچەرخیشتان لە بەردەست دا بێ، تا بە قەولی حاجی
 (نەلێن...)

(١) دڵ و چاو
 دڵ دەمیکە، زاری زارو زایە - چاو چەمیکە، چۆمی چەشمە - جار یە
 ئەو بەکەیلە، کۆل دەرپۆژیو کۆل دەدا (٣)

ئەم بە تالە، تالەکی - مرواری یە (٤)
 ئەو کە قەلبە، قاوی بیری قەلب ئەنی (٥)

ئەم کە عەینە، عەینەکی ساکاری یە (٦)
 ئەو کە پامە، خەو ببینی، پم دەکا (٧)

ئەم کە پوونە، پەوزەنی بێداری یە (٨)
 ئەو زمانی زیکری زاتی بێزەمان (٩)

ئەم کەمانی تیرکەشی پزگاری یە (١٠)
 ئەو کە گەرمە، تینی عیشقو مەستبە (١١)

ئەم کە شەو قە، تیشکی نووری باری یە (١٢)
 من کە سۆرانم لە عەینی دڵ دەکەم (١٣)

شیکری وردم فەلسەفی دڵداری یە (١٤)

(١) دەمیکە = لەمێزە - زاریکە - سەردەمیکە.

زاری = دەمی - گریانی

عیرغان له مونږ اوهی کوردی دا

زارو = دهمو - گریانو .

زاریه = گریانیه تبه .

واته : له مېړه دل ېووه به دهمی گریانو شپوهن (به دل ده گریم) .

دل ده مېکه که له عېنی گریانو شپوهن دایه .

(۲) - چه مېکه = چا وېکه - چومېکه .

چشمه = سرچاوه - سره وهی چاو .

واته : چاو چا وېکه ، که چومی سرچاوهی فرمېسکی ره وانه .

چاو چومېکه ، که شتاوی سرچاوهی فرمېسکه .

(۳) :

واته : دل له که پله وده کولېو هل ده قولې .

(۴) به تاله = تالی پېوه په .

تالده کی = رشته کی .

واته : چاو که تالی پېوه په ، تالده کی مروارېه ، پانی به شوین به کدا ، وهک تال ، فرمېسکی

چهنی مرواری هلده پېژي .

(۵) قلب - بېسود .

واته : دل که به زمانې عره بی ، پتی ده لېن " قلب " ، بیرو فیکری قلب و بېسود را وده نی

و بهر گریان لی دهکا .

(۶) عین - چاو .

عینک - چا وېکه .

ساکاری - بی ثالیشی .

واته : چاو که به عره بی پتی ده لېن " عین " ، چا وېکه په که بو ساکاری به .

چاو که به عره بی ده لېن " عین " ، عینې هادی یار پېنوین کار دهکا و کساری

پېنوینیه .

(۷) واته - دل که پامه ، کاتی ده خوئی راده چه نیو پم دهکا ، له حالیکدا ، که پام ودهسته -

مویه . واته له شو دا خوه له چاوی ناکه وی و هر که خوه لی لېده که وی راده چه نی .

(۸) واته : چاو که پوښته ، ده لاقی به خه به ری و هوشیار به ، واته له شهودا ، چاو کپشک ده کپشی

و به خه به ره .

(۹) دل زمانیکه که وهسی ذاتی بېزه مان دهکا ، واته زیگری خوا دهکا .

(۱۰) که مانی = که وانی - که مانده وی .

واته : چاو که به که وانی برؤ څارسته بوه ، تیر که شه کانی ، که برؤولی بن ، که ره سه ی پرگاری

و څازادی قلبین و کپشکی ده کپشن .

(۱۱) واته : دل که گهرمه ده لیلی شه مه په ، که تینی عیشو مهستی گهرمی گردوه ، واته به هوئی

ته وومی عیشو مهستی دل گهرمه ، واته هوئی دلگهرمی ته وومی عیشو مهسته .

(۱۲) واته : چاو که شوقی تېدایه و دد ره وښتده ، ده لیلی شه مه په تیشکی ره حمت و شه وینی

خوای نارېخته عالای ، له چاودایه . واته شوق و زهوقی خوای مه زنی تېدایه .

(۱۳) عین - چاو - عیندن .

واته : من که سورانم وهک چاوی دل وام ، یا من که سورانم وهک دل وام .

(۱۴) ورد - دهقیق . دلداري - عیش - محببت .

واته : مونږ اوهی ده قیقم فلسفه ی محببت ته بلیخ دهکا . حسن صلاح (سوران)

- ته وای ئالو گۆږه کان (ته حوللات) وهک میوه وان ، بو گه یشتنیان پیویست به زه مانه .
- سرکه و تن شوکوله ، دهنه هاتنه خواره وه ئاسانه .
- زانیاری و ههستی مرۆو ، وهک ئاوێک وایه ، که له چهند لوله وه دپته دهره وه ، که شهو لولانه بریه تین له بپنج ههستی شهو مرۆو یا شه ندانه کارا کانی لهشی ، شه گهر به کێک لهو لولانه بگیری ، له لوله کانی تره وه که نه گیراون ، ههست و توانایی پتر سه هه لده دهن .
- بهستن و دپتن بو سه لماندنی راسته قینه کافی نیه ، به لکه وا باشه له می بکهی ، سه ههستی لامیه ، هه له شیهتیمالیه کانی گوێ وچا و کونترۆل بکا .
- کاتی زگ برسی بوو ، ته رازوی و بجدان سه رسهنگ ده بی .
- گوڤ داری به به ره ، کچ داری به به ره .
- زمانگه لی جوړ به جوړی جیهان زوړ توڤیریان له گه ل به کدا نیه ، چون هه موویان به هو ی زمان (زمانی شهو دهم) به بیان ده کریڼ .
- هه ر کهس له قسه کردن دا دهنگی خو ی به رز بکاته وه ، ده په و ی شتی غه بره مه نته یقی به هه زه بری گوږه وهه را له مېشکی خه لک پوکا .
- بو سه لماندنی هه ر درو په ک ، ده بی چهند درو ی تر بکهی .
- قانعترین مرۆو ، ده و له مه ندرترین مرۆو ه .
- تامندا له کانتان چکوله ن ، له سه ر باوشتانیان دابنځین ، دهنه کاتیک زل بوون ، لیسان دوورده که ونه وه .
- گه و ره ترین نیعمه تی ژبان ، ئاسایشی پوچه .
- هه تا ده توانی له خه و تن پارێز بکه ، چون له پاش مه رگ ، کاتیک ی زوړت هه به بو خه و تن .
- موسیقای چاک توژی ماندریسی له مېشک ده شوړ پته وه .
- کاتی بهیر کردنه وه ، به نه رخرترین کاته .
- شه گه ر شه مرۆ کاریک ی چاکت له ده ست دی ، به یکه ، شاهه د سه به نی شه دی له ده ست نه به .
- مرۆو وهک ته ناغ باز وایه ، شه گه ر له سه ر ته ناغی ژبان به لایه کدا خوار به بیته وه ، - مه جبو ره خو ی به و لاکه ی تر دا خوار کاته وه ، تا ته عادل به ده ست بی .
- شهو چا وانی هه ر کهس ، ئاوینه دل به تی .
- قسه ی راست وهک ته بی شه برابه .
- کاتیک که قسه ده که ی شتیک به ئی ، که خو ت به روات به ی بی ، دهنه کهس نایه له مېنی .
- راستی و دروستی هه ر کهس یک ، گه و ره ترین قازانجی بو خودی شهو که سه به .
- مالی به نه زمی بهیر پوژنیک له ولاتی به نه زمی پادشاهه ک چاکتره .
- درۆ وهک سه را و وایه ، هه تا لی نزیک ده بیته وه ، پتر ده زانی که درو په و راسته قینه وهک کسبو وایه ، تا پتر لی نزیک ده بیته وه ، پتر ده زانی راسته .
- مرۆو پېنج ههستی هه به ، که وایی وهک رادیو به ک وایه که پېنج شه پو لی به ی ، هه به ر به دپه به کی عالمی خه لقه ت ، که له سه ر شهو شه پولانه بی ، به و پېنج شه پوله ده یگری ، به لام با وه کوو زوړ به دپه ی تر هه به ، شه ما چون له سه ر شهو پېنج شه پوله نین ، نایانگسری ، جا چون نایانگسری ، به ی وایه نین .
- کاتی توڤان دی ، مومکینه داروگیا گه و ره و گرنگه کان بشکېنی ، چون مانعین له سه ر رتگی توڤان دا ، به لام مومکینه شه وانی چکوله و ناگرینگ نه ختیک بواکینتی و له سه دوا ی توڤا

وتەي كورت

كەم كەم بتوانن سەريان بەرزەو ەكەن و لە نوێ بپوژینەو ە .

- نێو گرنگی بە مړو نابەختی، بەلكە كردهوێ مړو لە درېژایی تەمەنی دا، گرنگی بە نێو دەبەختی .

- ژيان دوو بوعەبە، درېژاییەكەي تولى تەمەن و گرنگیەكەي پانی تەمەن، تولى زەرب لە پانی دەبێتە سەتحي پروکاری ژيان .

- هەرچی بە بیرى مړودا بێ، دەكرێ بە دەستی مړو دروستی بكە، بەلام دەبێ، پێگەي شیاو بۆ شو و شیشە بدۆزیتەو ە .

- هەست كردنی درېژایی كات بە هوێ هەر گیانلەبەرێكەو ە، پەيوەندەكی نیسبی لەگەڵ زەلامی هەيكەلی شو گیانلەبەرە هەبە، هەتا هەيكەلی گەورە تر بێ، دەقایی تەمەنی پێ كورت ترە و هەتا چكۆلە تر بێ، دەقایی تەمەنی پێ گەورە ترە .

- گرنگی شەخسەتی مړو بە دەولەمەندی، پەگەز یا پەلەي زانیاری شو نیە، بەلكە بە میزانی شینسانیتي(چاكی ئەخلاقی) شو كەسەبە .

- هەر مەبەستیك وەك قۆشەيك (سككەيك) وایە، كەچەند پوی هەبە .

- قەلەم هێمنترین و كارا ترین ئەسڵەحەي مړو ە .

- ئەگەر بۆ هەر ئەمەلیك، خیرا ئەكسولەمەلیكی شیاو نیشان بەدەین، گرفتاری ژيانمان ناكەوێ بەسەر یەكدا .

- قەسەكردن وەك خەرج كردن وایە، گوێ شل كردن وەك كاسبی كردن .

- قانون هەبە و قانون هەبە، ئەگەر دانەری قانون گورگە، شو قانونە بەكەلكی مەر نایە، ئەگەر دانەری قانون مەرە بە كار گورگ نایە .

- مړو نە بۆ نۆكەری خولقاو ە، نە بۆ ئاگایی، بەلكە بۆ براوەتی خەلق بو ە .

- لە هیندیك قوناغی ژياندا هیندە ناھومید دەبین، كەئیدی هیچ كاریك لە دەستمان نایە . لەو كاتەشدا باشتەین پەنا خودایە .

- سەنەت براترین چەكی هەر نەتەو ەبەكە .

- هیچ سەربەستێك، بێ سەربەستی ئابوری بەدەست نایە .

- تەواوی مړو بەنیادەن، واتە لە نەتەو ەي ئادەمن، كە وابێ گشتمان خزمین، خزمیش نابێ لەگەڵ یەكدا خراب بێ .

- ھونەر شو ەو نیە خەلك بەختە نێو چال، ھونەر شو ەو ەبە خەلك لە نێو چال دەر بھێنی . شو پوژی عارفانە .

- ریشەي توانین زانینە، میو ەي زانین توانینە .

- پوژ بۆ كۆندەبو و شەمشەمەكویرە و شتی وەھا، شوێ تاریكە .

- ژيان بریەتیە لە برێك بیر و پروا و عادەت، كە مێشكی ئێمەي داگرتو ە .

- ئەگەر گشت كاتێك لەبیرت بێ كە ژيانت بە موویك بەندە :

- كینەت نابێ، حەسوودی ناكەي، تووڕە نابي، تەماعت نابی و خو بە گەورە نازانی .

- جەزای چاكە و خراپەي شینسان بە شیردەگا بە منداڵ، نەو ە، نەتیجە و نەتەو ەي -

- خوێ، جا ئەگەر وایە وەزیفەمان ئەمەبە كە چاكە بكەین و خراپە نەكەین، چون ئەگەر

- وا نەكەین بێجگە لەمە كە خوێمان زیان و زەرەر دەكەین، توی درو بۆ منداڵ، نەو ە،

- نەتیجە و نەتەو ەمان دەچێنین. دیارە لە توی درو بەرھەمی درو بەدەست دێ .

- ئاشتی وەك گۆل وایە، ھەم جوانە وھەم بێنی خوێش، شەر وەك درو وایە، كە ھەر درك و

- دالی ھەبە، دیارە مړو ەي عاقل گۆل ھەلەدەبۆزێ و درو فەقێ دەدا .

- ھەمیشە ئەم چەند خالەت لەبیری:

.....

وتهی کووت

- بیری وا بکهره وه ، که عهملی بی .
- هر بایهکی هه لخت ، خیرا دهست مهکه بهشن کردن ، چون شایهه باکه زوو بهیگوری .
- بهکیهتی وهک عهملی جه جمع وایه و نیفاق وهک تفریق ، جمع هیز زیاد دهکا و تفریق هیز کم دهکا .
- لهگه ل بهکیک هاو دهه به ، که شتیکی لیوه فیبر بی .
- دل دهقیقترین کهره سی کونتزولی دلی خه لگی تره .
- کاتیک شوغلکی کرنکت به دهسته وهیه با هوول و سامانیکی زورت ههیه ، دوست و خزمی زورت لی پیدا ده بی ، که شمانه هچیان به راستیان نیه ، شوانه ی که له کاتسی تنگانه دا لهگه لتن به راستیانه .
- بو فیهل سووف بوون پیویست نیه که حهتمن با سوواد بی ، چون فلهسهفه وهک دهنگ خوشی وایه ، له زات و وجودی شینسان دایه ، قوتابخانه کھی مدره سی زیانه ، نهک زانستگه (دانشگاه) .
- غریبی خرابیه کی فقهت شهوه نیه که خه لک ناناسی و دوور له ولاتی خوتی ، به لکه ، شهویه که له گه ل فهرهنگی غریبه دا غریبی .
- دوو وشه " عیلم " و " فن " شهونده گهره ن ، که کم کم خه ریکن ههردو وکیان بهک مانا بدن .
- دوو وشه " فهرهنگی " و " شهده بی " هینده له بهک نزیکن ، که جیا کردنه وهیان شییکی هونه ریه .
- شیهتات عاده تیکه ، که قهت زهره ری لی نابینی .
- شهگه ر شیفکرین که تهواوی وجودی شیمه له زهره پیک هاتوه ، که هیندیکیان به دهور هیندیکیان دا دهخولیتنه وه و پروانین ، که خودی زهوی زهره به که به دهور خور دا – ده سووریتنه وه و خوریش زهره به که له که هکشاندا دهخولیتنه وه و که هکشانیش له که بهان دا رهزه دهروا و که بهانیش نازانین ... لیمان مه علوم ده بی ، که شه زیانه ی وا – هینده دلمان پیوهی بهنده ، له سه زهراتی بی پایه بهنده .
- پروانینی چا و له دوانی دهه پر مانا تره .
- سادقانه ترین معامله ، سهوادی ده .
- هه ر قسه به که له سه نهواری سوروش زهت دهگری و هه ر کاریک بکی دووربینی خهلقهت وینه ی لی هه لدهگری ، جا شهگه ر وایه ده بی هه میشه شاگامان له خومان بی .
- سه رتهای هه ر کاریک ، بهر کردنه وه لهو کارهیه ، جا شهگه ر وایه ، ده بی قهت بهر لسه کاری خراب نهکینه وه .
- کهمال و جهمال ههردو وکیان باشن ، بهلام کهمال برا گهره ی جهماله .
- کهمال بی جهمال جوانه ، بهلام جهمال بی کهمال ناشیرینه .
- گهره ترین محبهت ، محبهتی دایکه .
- له محبهتی دایک و باوکمان چاک خه بر دار نین ، چون باوه شاده م دایک و بابی نه بووه ، بهلام چون باوه شاده م بوخوشی مندالی بوه ، بو مندالمان محبهتمان زوره .
- توفان له کیوه بهرزه کان پروو ده دا ، بهلام سیلاوه کی نزماییهکان خاپوور دهکا .
- چاکترین شخلاق شهویه ، که له پاشمله به خراپی باسی کهس نهکین .
- هه میشه به تهرازوی عدالت سهنگی داوهری هه لسهنگینه .
- باشترین میراتی شهویه ، که مندالی چاکمان له پاش بهجی بمینی .
- خهو خهوی پیش نیوه شهوه ، خهوی پاش نیوه شهو نیوه شهوه .

وتلەي كورت

- دۆستى چاك وەك زېر وايە ، قەت پەنگى ناگىزى .
- شىلھام شىتېكە ، كە پەردەي خەيال دەلەرېنېتەوہ .
- شىعر فرمىكى پۇجە ، پەخشان غارەقى پۇج .
- كاتېك كە ئاۋ پە خوېن ناغۇرېتەوہ ، چۇن خوېن بە خوېن دەشورېتەوہ .
- ھېندېك بە پۈالەت ئاۋ بە ئاوردا دەكەن ، بەلام لە باتېن دا ئاور دەنېنە زېر ئاۋ .
- ھەناسەي ھەزار وەك باي سەرسەر وايە ، بىناغەي كاخي زۇردارى لە بىنچېنە دەرەھىنې .
- ئەوہ گىرنگىنە كە چى دەلېي ، گىرنگ ئەوہ پە كە چى دەكەي .
- فرمىكى مەزلۇوم وەك سىلا وايە ، غەمارەتى زولم تېك دەدا .
- ھەمووشىك بە ھەموو كەسېك مەلې .
- ھەر بەردېك لە جېگەي خۇي بلەقى ، نە جېگەي خۇي دەگرېتەوہ و نە سەنگىنى جارانسى دەمېنې .
- ئەگەر بە قاقاي بەرز پې بىكەنى ، وەك ئەوہ وايە ، كەبەتەپلې عەقل ، دەھولې جەھىل لې دەي ، بەلام ئەگەر بىزە لەسەر لىۋت بې ، وەك ئەوہ وايە كە دەم دەركى خانوى دل بە ھۇي گولدانى جوان برازېنېتەوہ .
- تەسىم گىرتن لە دوو جېگەدا زۇر گىرنگىرە : لە سەر دوورېيان و لە دەم بون بەست دا .
- قەويترىن پەردە ، پەردەي غادەتە ، كە ھېچ مەقەستېك نايېرې .
- جوانترىن خەسلەتى مۇو عەشقە .
- ناشرېن ترېن خەسلەتى عېسان رەقە .
- بېسى لەش بە ئاۋ و سابوون پاك دەبېتەوہ ، بەلام بېسى پۇج پاك بوونەپەي زۇر موشكولە .
- ھەتا دەتوانى پىللەي ئاۋاتى مەعنەۋىت بەرزىر بىكەرەوہ ، چۇن ھەولېن خۇر لىكە نوۋچكەي كىۋى بەرز ھەلدې وئاخرېن خۇر لەو ئاۋا دەبې .
- لە سې كەس پارېز بىكە :
- عېسانى ماددى ، ھاۋالى بې ۋەفا و بىنيادەمى درۇزن .
- ھەوسارى عەقل مەدە بەدەست دلەوہ ، ھەوسارى دل بەدە بە دەست عەقلەوہ .
- چاكتىرېن دەرمان بۇ نەخۇشې پۇج ، عىبادەتە .
- چاكتىرېن سەرمايە ، مىندالى سالىحە .
- درېۇترېن خەو ، خەوى مەرگە .
- بە چراي عېلم شەۋەزەنگى جەھل و تارىكى رووناك كەرەوہ .
- نىزىكتىرېن رېگە بۇ گەبىشتن بە ئامانچ ئەوہ پە ، كە بە سەر خەتتى راست دا بېرۇي .
- مەحرەمترېن دۆستى ھەرگەس ، خودى ئەو گەسەپە .
- پېرى و گەنجى مۇتلەق نېن ، نېسبېن .
- ئەگەر ئىمەت لە پېش چاۋبې ، كەتەۋاۋى كىيانلەبەران مافى ژيانىان ھەپە ، زولم و زۇر - ناكەي .
- سەئى بىكە خەلگ لە بېرى خۇيان دا مۇجەسسەمەت بۇ دروست كەن ، دەنا مۇجەسسەمەي مەيدانەكان ، زۇر بەردەۋام نېن .
- مېراتى مۇو دوۋ شتە ، ئاسار و مىندال .
- ژيانى ئابوورى وەك ئاش وايە ، تا زۇرتر ئارد بېھارې ، زۇرتر باراشى بۇ دەھىنن .
- ناشرېن ترېن قەس ، زەممى پاشىملەي خەلگە .
- ئەگەر ئىمە قەبۇل بىكەي ، كە تۇ قەترەپەكەي لە ئوقيانوۋسى مۇۋاىپەتى ، زۇر شتى دىكەت بۇ جەل دەبې .

وڼه‌ی کورټ

- شه‌ګر شتګی پېش‌بېنی نه‌کړ او ړوو نه‌دا ، هر بهم چه‌شنه که‌هېواش هېواش خولقايت و هاتېته دونياوه و ګوره بوی ، هر بهم چه‌شنه ، ورده ورده چکولۀ ده‌بېته‌وه ، لېت بې‌خبر ده‌بن و وه‌ګ شدم ده‌کوژبېته‌وه .
- توندترین سیرعت ، سیرعتی بیره .
- محببت و هاروونه وه‌ګ ټاوی کانی وایه ، شه‌ګر ده‌ستی لې نه‌ده‌ی ، نه‌پشېوینی و لېلی نه‌ګی ، قه‌ت لېل نابی .
- مه‌نتیقي شه‌مړوګی مړوو به ده‌ستی پیاو نووسراوه ، هر له‌بهر شه‌مه ، مه‌نتیقي ژن له ګه‌ل شه‌مه منتیقه جباوازه .
- هر وه‌ګ نازانین بو‌هاتوینته شه‌م دونیاوه و له کوپړه هاتوین ، هر واش نازانین بوچی له‌م دونیاوه ده‌روین وده‌چینه کوې ، له‌بهر شه‌مه ، بوخومان نوخته‌ی شېهامین .
- ګوره‌ترین سوودی چاګه کردن ، به‌و که‌سه ده‌ګا که‌چاګه که‌ده‌ګا .
- به‌دېه‌تان و باره‌ناني مندا‌ل فقه‌ت و زېغه‌به‌که له به‌رانهر کو‌مه‌لې مړوواپه‌تی دا ، یانی باوکت و دایکت توپان به‌ کو‌مه‌ل ته‌حویل داوه ، توش‌شو قهرزی شه‌وان ده‌بی‌ی به‌دېته‌وه .
- کار ته‌مه‌نی مړوو درېژ ده‌ګا .
- تا سه‌بارت به‌ موعه‌مای ژبانی مړووه‌وه پتربریر بکه‌بته‌وه ، پتر بو‌ت ده‌رده‌که‌وې ، که‌هیچ له‌ باره‌ی دا نازانی .
- ده‌بی‌ی که‌لله‌ی سرت به‌ قه‌ت ګو‌ی زه‌وی زل بې‌ی ، تا بتوانی له‌ باره‌ی چلوناپه‌تی که‌بېان و عالمی خلقت‌دا ، بیر بکه‌بته‌وه .
- ګوره‌ترین زبانی خراپه کردن ، به‌ خودی شه‌و که‌سه ده‌ګا که‌ خراپه ده‌ګا .
- می‌شکی مړوو وه‌ګ چه‌قو وایه و بیرکرده‌وه چه‌شني هه‌سانه ، تا به‌ می‌شک بیر بکه‌بته‌وه ، تېژ تر ده‌بی‌ی .
- شه‌ګر بتوانین بزانی که‌ له‌ پېش‌دا ، مریشک دروست بو‌ه یا هیلکه ، ده‌ توانین له‌ زور له‌ پا‌زه‌ګانی عالمی خلقت سر ده‌ره‌نېن .
- بو‌شه‌وی که‌ بو‌مان ده‌رکه‌وې که‌ زور کم ده‌زانی ، کافیه که‌ شه‌مه بلېین که‌ هه‌تتا له‌ باره‌ی می‌شکه‌وه که‌ وه‌سیله‌ی زانی و ته‌فه‌کوره ، هیچ شتګی سره‌ګی نازانین .
- هه‌میشه پېت وایه تو غم ده‌خوې ، به‌لام راسته‌ګی شه‌مه‌به‌ که‌ غم تو ده‌خوا .
- هیندېک له‌ خه‌لک وه‌ګ سی‌هر وان ، تا به‌ دواپاندا برؤی ، پېیان ناګی ، به‌لام تـا لېیان دورکه‌وبته‌وه ، به‌ شوېنت‌دا دین .
- پله‌ی ګوره‌یی شه‌خسبه‌تی هر که‌س ، له‌ سر به‌ناغی ټاواته به‌رزه کانی پېک دې .
- به‌وه مه‌نازه که‌ باوکت و دایکت کي‌ بوون ، به‌مه به‌نازه که‌ مندا‌له‌ګانت کین .
- عه‌قل فرمانی ژبانه و ویجدان تورموزی عه‌قله .
- قسه‌ی درؤ مه‌که ، چون کاتیک خو‌ت ده‌زانی درؤیه ، خه‌لک چو‌ن نازان .
- شه‌ګر ژبان فقه‌ت له‌ په‌یداکردنی پو‌ل دا خولاسه بکه‌بته‌وه ، ده‌بی‌ی بلېین که‌ ژبان فاجیه‌به‌کی ګوره‌به .
- زامی شم‌شیر ساړېژ ده‌بی‌ی ، به‌لام جېګی رامی‌زمان ساړېژ نابی .
- زمان پو‌ ده‌ربرېنی قسه‌ به‌ګار ده‌بن ، به‌لام بو‌ ده‌ربرېنی هه‌ست ، له‌ ده‌ست ، سر و چاو که‌لک وده‌ګرن .
- هر وه‌ګ به‌ستن وه‌ګ دېتن نېه ، دیتنیش وه‌ګ ده‌ست لېدان نېه .
- شه‌وانه‌ی که‌ ټاور هه‌لده‌ګیرسین ، له‌ګه‌ل شه‌وانه‌ی که‌ ټاو به‌ ټاوردا ده‌ګن ، تو‌فیریان -

وتەى كورت

- مروۋى گەورە ۋەك كىۋى زۆر بەرز ۋايە ، سەرى ناباتە ژۇر تەمومۇزى ژيان .
- مەحبەت ھەموو كىنەپەك لەبەين دەبا .
- شەگەر دلت لەگەل خەلک پاك بى ، ھەموو خوشيان دەۋىي .
- كارى چاك ۋەك گول ۋايە ، بەرھەمى مېۋە ، كارى خراپ ۋەك درو ۋايە ، بەرھەمى دەردوئيشە .
- نەۋە لەبەر شەۋە خوشەۋىستە ، كە غەزبەتدەرى غەزبەتدەرى تۈپە .
- يەك نەفەر دەكرى خەلکىكى زۆر بەرپۈۋەرى ، بەلام يەك نەفەر ناكرى دوو پەشسى بېي .
- لە مەزراى ژيان دا ، توى چاكە بېچىنە و كودى مەحبەتتى لىدە ، تا دەنگە تۈپەكسى چاكە ، يەكۋەزار بېرى .
- ۋەك خور بەر و سەھول لە نساژ دەتاۋىنئەۋە ، بىزى سەر لېۋىش ، خەم و خەفەتتى ژيان لەبەين دەبا .
- قە ۋەك تىر ۋايە و دەم ۋەك كەۋان ، شەگەر تىرلە كەۋان دەرچوو ، شىر ناگەپئەۋە .
- ئەم سى شتە ماىە خوشەختە :
- ھاسەرى چاك ، ھاۋالى چاك و جىراني چاك .
- مندال مېۋەى باغى ژيانە ، ھەم چاسى تىدايە و ھەم كرمۇل .
- ھەر ترىگ مەرگىكە ، شەۋ كەسەى نەترسە ، نەمرە .
- ژيان خەتتىكە كە لە نوختەى لەدايك بوونەۋە دەستى پىدەكا ولە نوختەى مەرگ دا ، -
- تەۋاۋ دەبى . گرنگ شەۋە نىە كە شەۋ خەتتە چەندىك درىژە ، گرنگ شەۋەى كە كام خەتتە .
- مروۋ ۋەك شەۋە ۋايە كە لە سەر عەقرەبەى سانىە بۇيرى سەعات سوار بوبى ۋە توندى رۈيشتنى شەۋ عەقرەبەىە بۆلاى مەرگ بچى .
- عەقل ۋەك تەرازو ۋايە ، شەگەر سەر نەكا ، دەتوانى ھەموو مەبەستىكى بە دىققەت پى ھەلەنگىنى .
- فرمىك ۋەك باران ۋايە ، تەپوتۇزى عاسمانى ژيان دادەشۇرى و بەرچاۋ رۈشن دەكاتەۋە .
- مەرگ بە نرختىن نىعمەتە ، چون لە پاش مردن بەشەر خەۋى شەبەدى لىدەكەۋى .
- بەھار بەھارى عاشقانە و پايز بەھارى عارفان .
- رېبازى ژيان نزمى و ھەورازى ھەبە ، ھەر كاتىك بە كەلىكدا سەرگەۋتى ، لە پاش شەۋەى كە بە نوۋچەكى گەبىشتى ، سەرەۋ خوار دەبىتەۋە ، واتە :
- پاكى سەرگەۋت و داكەۋتە .

ھەسەن سەلاج (سوران)

۱۳۶۲

له جبهه یو شمېر دا ، که ته وای زانسته کان پروو به که شه سندن دېرون، مه سله ی لیکولنه وه گرنگه کی زورتی په ده ست هیناوه و زانایانی هاوچرخ له پروژدا هزاران - هزار نووسراوه و وتاری لیکولنه وه ، له به ستینه جوړبه جوړه کانی زانستی دا دهنوسن و ده لښ . له بهر شه پیوسته که رېښوون (رهوش) یک ، بو شه کاره پیک بی . دیاره هرکس که خبریکی لیکولنه وه به ، به له ونیک شه کاره شه نجام دده . هی وه ها هه یه که چوارچپوه به کی تابه تی بو شه هرکه دیاری کردوه و کاتی لیکولنه وه ، له رېښووننه کله ودرده کړی . هیندی که سی واش همن ، که له چوارچپوه به کی دیاری کراودا کار ناکه و به چشني وه لاشم شه شیشه دده کن .

من بو لیکولنه وه ی خوم کله که له رېښوونیکي دیاری کراو ودرده گرم ، که لیره دابه کورتی باسی ده کم . مه به ستی من شه وه به که شه رېښووننه به چشني کورت بناسیم، تا شه که سانه کی دپه پخویندنه وه ، شه گهر زانسان جی کله که ، سوودی لیوه رگرن و به کاتی لیکولنه وه که لکی لیوه رگرن . پروون تر بلیم ، شه رېښووننه به گویره ی فورمولیک بو لیکولنه وه دهناسیم ، تا سرنجی لیکولنه ران پاکشی و شه گهر پتیا ن باش بوو ، شه وانیش که لکی لیوه رگرن ، شه گهر دیا ن که مو کوری هیه ، باشتی بکن . به لام به هر حال ، به بیرورای من ، بو لیکولنه وه رېښوونیک پیوسته .

شستا که له سهره وه باسیکی سهره تاییم سهاره ت به رېښوونې لیکولنه وه کرد، دهمه وی له دوو قوناغی خواره وده ، دریزه به شه باسه بده م:

۱- چوارچپوه ی رېښوون (فورمول) .

۲- نمونه به کی لیکولنه وه به پی رېښوونې دیاری کراوی خالی (۱) .

۱- چوار چپوه ی رېښوون :

شه رېښووننه بریه تیه له سی قوناغی خواره وه :

الف- شی کردنه وه (Analysis) .

ب- به راورد کردن (Evaluation) .

ج- جه مبه ندی (Integration) .

الف- شی کردنه وه :

له م به شه له رېښووننه که دا ، فه قت باسی چلونا یه تی زاتی شه مه به شه ده که ین ، که لی دیکولنه وه . واته چون شه به شه ناوی به شی شی کردنه وه به ، و شی کردنه وه واته " ته جیه " ، له بهر شه مه به گویره ی به ک لابراتوار له زاتی مه به شه که دپروانین ، واته کارمان به سر شه وه نه که بلین دپوو چون بوايه یا ده بی چون بی ، به لکه تنیا ده لښ که چونه .

ب- به راورد کردن :

له م به شه له رېښووننه که دا ، فه قت چلونا یه تی شه مه به شه ، که لی دیکولنه وه له که ل چلونا یه تی مه به شه هاوچشه کان ، به راورد ده که ین . واته له شه به شه دا کارمان به سر شه وه نه که مه به شه که له زاتی خوی دا چونه یا ده بی چون بی ، به لکه فه قت له که ل مه به شه لی موشابه ی دی موقایه سی ده که ین .

لدم به شه له رېښوونې نه که دا ، به له بهر چا وگرتنى شي کړنده وى خالى (الف) و بهر ته اورېدى خالى (ب) ي سره وه و به له بهر چا وگرتنى زانبارى و زانستى خو مان له مېه سته که - دا ، بهروراي خو مان دهرده پېرېن ، واته جه مېه ندى ده که يېن و ده لېېن ، که مېه سته که چو ن بې باشه .

شېستا به که لک وه وگرتن له شو رېښوونې سره وه ، له مېه ستيک ده کولېنه وه . لېږه دا مېه ستي " دوروشمي (۷) ، له رېښوونې زمانى کوردېدا " ، به گوږېرى نمونې ده لده بېرېن و لېي ده کولېنه وه :

۲ - نمونې په کي لیکوالینه وه به پېي رېښوونې دبارى کراوى خالى (۱) :

دوروشمي (۷) له رېښوونې کوردېدا :

الف - شي کړنده وه :

دوروشمي (۷) که ستيکه وهک عده دى هوتى کوردى يا پېتي "وى" ي لاتېن ، له زمانى کوردېدا ، به گوږېرى سرکېش يا ژېرکېش (Accent) ، که لکى لېوه رده گېرې . له زمانى کوردېدا ، شم دوروشمه له سر پېتگېلى (ر) ، (ل) ، (و) و (ي) داده نېن ، تابه شم چشه ، له بارى دهنگه وه ، ټالوگورېکى تېدا به دېه پېنې . بو دانانى شم دوروشمه له سر پېتگان ، له شېوه گېلى جوړ به جوړ که لک وه رده گرن ، بو نمونې :

۱ - به ده ست ده يښوون .

۲ - به مېه کېنه ي نو سين عده دى (۷) ي له سر داده نېن .

۳ - به که مېپوټېر رېکى ده خن .

ب - به راورد کړن :

مېه له دى دانانى دوروشمي (۷) له سر پېتگان ، ستيکه که له زور زمانى ده که دا باوه ، بو نمونې له زمانگېلى شېنگليزى ، فېرانسه و ټالمانى دا ، شم کاره ده که ن و به دانانى دوروشم له سر يا ژېر پېتگاندا ، دهنگيان ده گوږن ، بهم چشه خواره وه :

۱ - له زمانى شېنگليزېدا ، شېگر ژېرکېشې (x) له ژېر پېتي (G) دانېن ، همېشه دهنگى (سى) دده ، وهک وشى (Façade) که به ماناي پروکارى ساختمان . به دانانى شم دوروشمه له ژېر پېتي (G) دا ، شم وشېه به شم جوړه دهرده پېرې (فاساد) ، دپاره شېگر شو دوروشمه له ژېرېدا نه بوايه ، (فاکاد) دهرده پېرا .

۲ - له زمانى فېرانسه دا ، شېگر سرکېشې (/) له سر پېتي (E) دانېن ، همېشه دهنگى (ي) دده ، وهک وشى (NATIONALITÉ) که به ماناي (مليت) ه . به دانانى شم دوروشمه له سر پېتي (چ) ، شم وشېه به شم جوړه دهرده پېرې (ناسېوناليتى) ، دپاره شېگر شو دوروشمې له سرى نه بوايه ، (ناسېوناليت) دهرده پېرا .

۳ - له زمانى ټالمانيدا ، شېگر سرکېشې (-) له سر پېتي (U) دانېن ، همېشه دهنگى (وېو) دده ، وهک وشى (FRÜHLING) که به ماناي (بهاره) . به دانانى شم دوروشمه له سر پېتي (U) ، شم وشېه به شم جوړه دهرده پېرې (فرويوه لېنگ) ، دپاره شېگر شو دوروشمې له سرى نه بوايه ، (فرووه لېنگ) دهرده پېرا .

به لمبه رچا وگرتنی شو باسه کورتهی سره وه ، به بیروړای من ، بو شه وی که
جیاوازی دهنگی پېته کان دیارې ، وا باسه که شو جیاوازیه به هوې شتیک دیاری بکړی .
به لام بهم ده لیلاندهی خواره وه ، پیموایه که له باتی شه که شم جیاوازیانه به هوې
سرکیش و ژیرکیش ده رځی ، باشر بوو که به هوې پیت ده رځی . واته له زمانې
کوریدا که که لک له شلفوبی ته شکی عره بی ودرده گیرې ، له زور له پېته کان که لک
وهرناگرین ، وهک (ث) ، (ذ) (س) (ض) ، (ط) ، (ظ) ، که ده یانوانی له جیگه دانانی دوروشم
بو کوړپنی دهنگی پېتیک ، له په کی لهو پیتاندهی سره وه که لک وهرگرن ، بو نمونه له
جی دانانی دوروشمی (۷) له سر پیتی (ر) ، که لک له پیتی (ذ) وهرگرن ، واته پیتی (ذ) دهنگی
(ر) ی بډایه . هر وهک له سره وه کوتم ، شم کاره به لای که مه وه ، شم که لکاندهی
خواره وهی بوو :

- ۱- له هده رچونی کات له دانانی دوروشمی (۷) به رگری ده کرد .
- ۲ - له کردنی زه لېله وه له به رگری ده کرد .
- ۳ - له باره ی شکل و پښووه وه جوانتر بوو .
- ۴ - ده مانوانی به چاپخانه و مکنده نووسنی ثاسی ، زمانی کوردی بنووسین و
پښوېست نه بو شه ونده بو دانانی دوروشمی (۷) کوپړه وهی زور بکشین .
- ۵ - له باره ی گشتیه وه هیچ شپادی نه بوو ، چون زور نه وهی دی شم کاره بیان
کرده ، بو نمونه له زمانی پووسیدا ، پیتی (p) لاتینیان به کوپړه پیتی
(R) هله یژاردوه و پیتی (H) لاتین له جی (X) .
- به له بهر چا وگرتنی شو باسه سره وه ، پروناکه که له زوې هوه لوه وا باش -
بوو ، که له جی سرکیش و ژیرکیش ، پیتی تایبته به شیوه سره وه هله یژرن ، به لام
شم کاره بیان نه کرده . به لام شپاستاش کاره کار نه ترازوه ، به بیروړای من وا چاکه که
هولیکي گشتی بو چاره سر کردنی شم مه بسته بدری .

تەشکەنەسە یان شەکلەنەسە ، زانستیکە گە لە بارە ی ئالوگۆڤی مێژوویی تەشەک (شکل) ی و شەکان باس دەکا . زمانی کوردیش وەکو تەواوی زمانەکانی دی ، دەکەوێتە ناو چوارچێوە ی ئەم زانستەو .

چون لە زمانی کوردیدا ، بەکجاریزۆر کەم لە سەر ئەم زانستە کار کراوە ، ئامانجی سەرەکی من ئەمەیه کە ئەم زانیاریە بە چەشنێکی زۆر کورت بە خوێندەران بناسێم و لە سەر بنەرەتی ئەم زانستە ، چەند نموونە لە وشە ی کوردی شی بکەمەو .

بۆ ئاساندنی ئەم زانستە ، دەبێ بلییم کە تەشکەنەسە بە زمانی فارسی دەبێتە شەکلەنەسە و بە زمانی فەرەنسە پێی دەلێن (Morphologie) ، کە ئەگەر ئەم وشەیه بە پێی زانستی و شەناسی (Etymology) شی بکەینەو ، بە مانای فۆرمناسیە ، واتە زانیاری فۆرم باشکلی شتیک .

چون وشە ی " تەشەک " یەکیک لە وشە چاکنەناسراوەکانی زمانی کوردیه ، لە خوارەو هەش خشتەکیەک (مۆسەددس) ، دەخەمە بەرچاو ، کە وشە ی " تەشەک " ی ، تێدایە و — گۆڤرە ی بەلگە ی وێژەیی دەیسەلمێم ، کە تەشەک بە مانای " شەکل " ه .

ئافەرەتی قورسو خوێن شیرین نەبێ دژی دلەرە قیو رکو قین نەبێ
تەشەکی راویزی وەک هەنگوین نەبێ بەلگە ی فەلسەفە ی تیکەیین نەبێ

ئافەرەتی وەها کۆمەل لەنگ دەکا

لە جێی شانازی ژینی نەنگ دەکا

ئێستا کە مانای ئەم زانستەمان زانی ، بەپێی ئەم زانیاریە ، تەشکەنەسە نموونە ی چەند وشە ی کوردی ، لە پەڕیوەندی لەگەڵ زمانی فارسیدا ، شی دەکەینەو . دیارە دەبێ ئەمە بزانین کە تەشکەنەسە ی زمانی کوردی بەرچەو نەدی جۆرە جۆری هەیه ، بەلام چون نزیکترین زمان بە زمانی کوردی زمانی فارسیه ، لەبەر ئەوە لێژەدا ئەم زمانەم لە پەڕیوەندی لەگەڵ زمانی کوردیدا لێکداو .

چەند نموونە لە تەشکەنەسە ی وشە کوردیهکان

۱- ئەو وشانە ی لەگەڵ زمانی فارسیدا ، لە یەک پریشەن ، بەلام پیتی "ب" ی وشە فارسیه کە ، لە وشە کوردیهکەدا ، دەبێتە پیتی "و" . :

شەب- شەو - لەب- لێو ، سەب- سێو ، خەب- خەو ، تەبریز- تەوریز .

۲- ئەو وشانە ی لەگەڵ زمانی فارسیدا ، لە یەک پریشەن ، بەلام پیتی "و" ی وشە فارسیه کە ، لە وشە کوردیهکەدا ، دەبێتە پیتی "ۆ" :

روز- رۆژ ، بور- بۆر ، بو- بۆ ، دوغ- دۆ ، تو- تۆ .

۳- ئەو وشانە ی لەگەڵ زمانی فارسیدا ، لە یەک پریشەن ، بەلام پیتی "ز" ی وشە فارسیه کە ، لە وشە کوردیهکەدا ، دەبێتە پیتی "ژ" :

نەماز- نوێژ- زەنگی- ژبان ، زانو- ئەژنو ، ژن- ژن ، زنگ- ژەنگ .

۴- ئەو وشانە ی لەگەڵ زمانی فارسیدا ، لە یەک پریشەن ، بەلام پیتی "م" ی وشە فارسیه کە ، لە وشە کوردیهکەدا ، دەبێتە پیتی "و" :

نام- ناو ، خام- خاو ، دلم- داو ، چشم- چاو ، تمام- تەواو .

۵- ئەو وشانە ی لەگەڵ زمانی فارسیدا ، لە یەک پریشەن ، بەلام پیتی "ی" ی وشە فارسیه کە ، لە وشە کوردیهکەدا ، دەبێتە "ئ" :

دیم- دیو ، دیو- دیو ، بیکس- بیکەس ، بیزار- بێزار .

تہ شکناسی (Morphology) کوردی

۶۔ تہ و وشانہ ی لہ گہ^ل زمانی فارسی دا ، لہ یہک ریشہن ، بہ^لام پیتی "ل" ی وشہ
فارسیہ کہہ ، لہ وشہ کوردیہ کہہ دا ، دیبیتہ "ل^ل" :
گل - گول^ل . دل - دل^ل . بلا - بہ^للا . پلو - پلاو^ل . سلام - سلاو^ل .

سہرچا وہ کان

۱۔ Der Brockhaus بہ زمانی ٹالمانی .

۲۔ Petit Larousse بہ زمانی فہرانسہ .

سوران ۱۳۶۲/۳/۲

کامیان دروسته؟: (زماناسی زمانی کوردی)

۱- (دهیزوینتی) یا (دهیزوینتیت)؟:

به بیرو رای من (دهیزوینتی) دروسته، چون :

- له زمانی کوردیدا، سیههم کهسی زمانی حازی تهنیا (سوم شخص مضارع مفرد)، به هیتی (ی) دواپی دی، نهک به هیتی (ت).
بهلگهی شادهپی:

دیسانهو چاوی سهحاری تهلی شلهام (دهیزوینتی)

بلهسهی ناگری عهشقم خورپی شهشکم بهکول دینتی
بهلام شهجاره شهسیرینم لهگهل قاقا بهتیکرا دین
چون شهجاره به تهننازی بهچی لادا ویدهپی دینتی
تکهی عارهق لهسهرکولمی رهواقی تهلهتهی حوسنه
بهجاری نرخی باقوت و دور و دوردانه دهشکینتی

بناغهی زانستی : ریزمانی زمانی کوردی.

۲- (ثاسان) یا (عاسان)؟:

به بیرو رای من (ثاسان) دروسته، چون :

- شه و شانهی که له نیوان زمانی کوردی و عهره پیدا هاوبهشن، له شه هاوبهشکاندا،
هیتی (ث) نابته هیتی (ع) و هر (ث) دهمینتهوه، وهک وشهی (ثادهم)، (ثمین) و
(شهرام).
بهلگهی شادهپی :

تهی مانگ من و تو ههردوو هاودهردین ههردوو گرفتار بهک ثاهی سهردین

تو ویل و رهنگ زهرد به (ثاسان) هوه منیش دهر بهدهر به شارانهوه

بناغهی زانستی : زانستی تهشکناسی (Morphology) زمانی کوردی.

۳- (هپی) یا (پا)؟:

به بیرو رای من (هپی) دروسته، چون :

- شه و شانهی که له زمانی کوردی و فارسیدا هاوبهشن و له دوو هیت هیک هاتون، شهگر
هیتی ناخری شه که له زمانی فارسیدا (ا) بی، له زمانی کوردیدا، دهته هیتی (ی)،
وهک : جا (جی).
بهلگهی فولکلوری :

هیم لی نی، هیم لی مهنی، هیم لی نی بووکه زینتی

وهره سهرامان ههلگیرین، بهینه ولاتی کهرمینتی

بناغهی زانستی : تهشکناسی زمانی کوردی .

۴- (سهروک) یا (سهرهک)؟:

به بیرو رای من (سهروک) دروسته، چون :

- (سهروک) واته پشهوا و ربههر . شم وشهیه بهروهزی (وشهی کهروک) و (لهرزوک)، که
له دوو بهشی خوارهوه هیک هاتوه : بهشی (سر) که ریشهی وشهکیه و به مانای (سریا
سهروهیه) و بهشی (وک) ، کهپاشگره (Suffix) و نامزاریکی فیعلیه . واته کهسپک
که له سهروهیه یا له لی سهروه دهدهنیشی ، که ههمان مانای وشهی (رهشس) دهدا .

کامیان دروسته؟: (زماناسی زمانی کوردی)

به لگه‌ی شاده‌بی :

به سۆزه‌ی تۆوه مه‌به‌ستم گه‌یی	که‌مانه‌ کۆمه‌ی کووپی که‌له‌یه
لیم نه‌بان مه‌به‌، من بو تو خاسم	(سروکی) تیپی خاست ده‌ناسم
هه‌روه‌ک قه‌ناره‌ی سه‌رچل ده‌خوینن	هه‌لوپسته‌کانت زووخ ده‌وپیستینن
شنه‌ی شه‌پۆلت مه‌ینت وه‌ریننه	هه‌ستی سروه‌کەت دلپشکوپیینه
سه‌رچاوه‌ی په‌رده‌و نیوپه‌رده و گامی	دامه‌زینه‌ری نووت و مه‌قامی

بناغه‌ی زانستی : وشناسی (Etymology) زمانی کوردی.

سۆران (حه‌سن سه‌لاح)

سەنئەتی (جناس) لەھۆنراوەی کوردیدا

ئەدەبی کوردی وەک تەواوی ئەدەبی زمانەکانی تر ، سەنئەتی جووبەجۆری تێدا بەکار دەبرێ ، کە یەکێک لە ئەو سەناعاتە بریەتیە لە بەکاربردنی دوووشە ، کە بە — پۆلەت لە یەک بچن و لە مانادا جۆی بن ، کە بە زمانی عەرەبی پێی دەڵێن (جناس) . ئەم سەنئەتە هەم لە بەستێنی ھۆنراوە دا و هەم لە کەوشەنی^(١) پەخشاندا بە کار دەھێنرێ . ئێمە لێرەدا بای سەنئەتی (جناس) لە ھۆنراوەدا دەکەین .

کەلەکانی بەکاربردنی سەنئەتی جناس لە ھۆنراوەدا بەلای کەمەوێ ، ئەم خاڵانە ی خوارەوێ :

١- قوول کردنی مانا .

٢- جوان کردنی تەشکە (٢)

وشە ی جناس چەند نەوعێ ، کە لە خوارەوێ بە کورتی باسیان دەکەین و بەلگە بەکێ :
ئەدەبیان بۆ ناو دەبەین :

١- جناسی تەواو :

لە جناسی تەواو دا ، وشەکان بە تەواوی لە پۆلەتدا یەکن ، بەلام ماناکانیان توغیری ھەیە :

بەلگە :

نالی لەبی حەبیبە ، هەم لیبە هەم (لەبیبە) لەبارو دلفریبە ، فەرمانتەری (لەبیبە)
(نالی)

٢- جناسی خەتتی :

لە جناسی خەتتیدا ، ئەگەر لە نوختەو ھەوت چاوپۆشی بکەین ، پیتەکان ھاوچەشن :
بەلگە :

سەرم وەڵکێوی قەندیلە ، سەری تۆزو تەم و (تارە)
تەواوی مەبەنتی دنیا لە دەوری شوغری و (بارە)

٣ - جناسی پیتی :

لە جناسی پیتیدا ، ئەگەر لە پیتە بزۆپنەکان چاوپۆشی بکەین ، باقی پیتەکان ھاوچەشن :
بەلگە :

تا (گول) نەوەرپوێ ، تا لەشت نەبوێ بە (گل)

وێک (گول) بە ، دەمێ دەم بە بزەوپیالە بە دەست
(ھەزار)

مەبەستێکی زۆر گرنگ ، کە دەبێ پوونی کەمەوێ ، ئەمە بە کە نووسینی ھۆنراوە بە سە نئەتی جناسەوێ ، سوودێکی تایبەتی لەگەڵ پەییوەندی بە پەوان بوونی مرخی ھۆنەرەوێ ھەیە . یانی ئەگەر ھۆنەر ھەول بدات ، ھۆنراوەی جناس بنووسێ ، چون کارێکی ئاسان و ئاسایی نیە ، دەبێ زۆر زەحمەت بە ھۆنەرەوێ شێمرەکانیەوێ بکێشی ، لەبەر ئەمە ئەم کـارە بۆخۆی بۆی دەبێتە چەشنە تەمرینیک و لە نووسینی ھۆنراوەی ئاساییدا دەستی زۆر پادێ و پەوانتر دەبێ .

ئێستا لە خوارەوێ ، چەند نموونە لە سە نئەتی جناس لە ھۆنراوەدا ، دەناسین :

١- ھیمن :

سه نهغه تی (جناس) له هونراوهی کوردیدا

تو گوته : من عاشقی سهودا سهری (دینم) دهوئ
من گوتم : تا کو به تاواتت بهگی (دینم) دهوئ

۲- برایم شه فخمی :

سروهو سربوهو جریوهی (مهلان) له سهر منارهی لکان وهک (مهلان)
زکری خوا دهکهن دهمی ناسرهون سوپاسی لوتفی چلوئ دهکهن ون
۳- مهلیکولکه لاسی مهجدي :

دوو زولفی چه شنی (لاولوه) ، له سهر روی قامت ئالوه
خه مو پیچی هه موو داوه ، چ له مللوه ، چ (له وللوه)
موژهی وهک نووکی (بهیکانه) ، سهراسر کاپی (بهیکانه)
دلی گشت خزم و بهیکانهی ، به شم بهیکانه بهیکانه
۴- نالی :

هه رچه نده که (دووتم) ، به خودا عاشقی (پوتنم)
بی بهرگیه عیلهت ، که هه تیو مهیلی به تاوه
هه ر جوکهو جو باری کدوا سوور و سویر
جیی جو شتی گریانی منه ، (خویننه رژاوه)

۵- حه قیقی :

مه خلوقی زاتی تو به عالم درشت و (وردی) زهر راتی کایناتی ، شه لالیبه زیکرو (وردی)
۶- سه بغولقو شات :

تا روژ وه کوو شیت ، پرو له کپوان کا توژی غوسه و غه م ، هه سته به (باهه)
تا بلین زوحاک ، مار له سهر شانی تایهک له زولفی ، چین چیت (باهه)
۷- مه حوی :

له دهوری خه سته خانهی عه شقی شهو سه وزه ی کدوا (شینه)
له سهر هه ر خه سته یه ، یا خویندنی یا سینه یا (شینه)

۸- خالد حیماسی (هیدی) :

له شه ستوم هیند گرانه باری (تاوان) چه ماون پشتم و شه ژنوم له (تاوان)
۹- سالم ساحیقران :

هه موو شه شعاری دوو شینم ، له وه سفی لیوی نووشین هوو
ده چه سپا لیو به سهر به کدا ، هه کابهت به سکه شیرین هوو
عبوری دل ، به چیمی زولفته ، بو ماچی پوخسارت
قهله ندهر تبه پری (چین) هوو ، به لام مهیلی به ما (چین) هوو

۱۰- مهولهوی تاوگوزی :

هانا های و بهرو ، هانا های و بهرو
وه هار هه وای (بهرد) جه سه رزه مین (بهرد)
۱۱- عومره سولتانی (وهفا)

نه هاتیم هوو کوتت دیم و (نه هاتی) به له عهت بی گه لی سخته (نه هاتی)

۱۲- سەید کامیل (شاوات) :

بەرانبەر شەمعی ڕۆی دلدارى من با پەیت بڵێم چۆنە؟
کەسێ عاشق، دەبێ پیاوانە وەک پەرمانە سووتانی
هەزارو دەربەدەر بۆ کۆبى دلەبەر، سەر دەبا (بێ) بێ
بە سەر با بێمە بەر دەرکی هەتاكو هێزی (بێ) مابێ

۱۳- سوارەى شىلخانیزادە :

ناخە ڕەببى گەلى (هات) و (نەهات) چارەكەم ئەوا بەشكو (هات) و (نەهات)
۱۴- حاجى قادری كۆبى:

ئەى بێ نەزىرو هەمەتا، هەر تۆی كە بەر قەرارى
(بەیدار) و (بەیدارى)، (بەیدار) و (بەیدارى)

۱۵- شەحمەد موختار :

باوەر مەكەن بێن بە عەرەب، كوردی شارەزور
بێ ترس دەلێم، لەراستى دپراوە كڵاوەكەم
ئەى گیانەكەم بە چاوی رەشت سۆیند شەخوم كەم
بۆ دیتنى (چاوی) تۆبە هەر (چاوە)، (چاوە) شەكەم

۱۶- بێخوود :

شاخو چ مەوسمێكە، كە سەحراو شاخ و داخ؟
زەنگارو زەردو سوورو سەبى و (شین) دەكا؟
ئەى باغەوان مەزانە، كە زستان گەراپەو
مۆژدەم بەرێ كە بۆ چلە ئەم بەفرە (شین) دەكا

۱۷- پیرە مێرد :

هەریەك بە رەنگی نیازى (پێتە)
چنووڕ بۆ زوگفت لوول وپەشێو
بۆ نیازى خۆی خاکی پەر (پێتە)
و نەوشە مەكەچ خالی لای لێو

۱۸- حەمدى ساحبقران :

خۆزگە شەمزانى بە سەرما فەلەك بۆ ناز شەكا
حەیفى ئادابى قەواعید بۆچ بەشەمرى شاز شەكا
ساقى كۆبەر، كاسە پەسل، بادە نەسبى شێت و شەل
موتربى نا (سازە)، تارى بەزمى عەلەم (ساز) شەكا
شێستا لە خوارەو، بێرێك لە ھۆنراوەكانى خۆم، كە لە نووسیناندا، سەنئەتى
(جناس) بەكاربەراون، دەناسینم:

بەسەر

كاتى بەتاڵە ڕاویژو تەگبێر
سۆران لە (بێر) گێژاوەی (بێر) دا
تۆفیری نێه یەك (بێر) و سەد (بێر)
نەجات دەدا، پاپۆرى تەكبێر

تاو

شپږلی زین وهکو هوری به (تاوه) دهمی (تاوه) دهمی تاریک و (تاوه)
دهمی بږانه، رېبه ندانه سوران دهمی (تاوه) هدموی (تاو) و هه (تاوه)

که وای شهوین

(۴)

بروی چه شنی (که وانه) ، چون (که وانه)	رهشی بسکی، (شه وانه) چون (شه وانه)
بزه ی لیوی (که لیوه) (۵) چون (که لیوه)	موژه ی تیری (ده بانه) چون (ده بانه)
په خه ی سینگې (که زیوه) ، چون (که زیوه)	دلّم گپری (مه مانه) ، چون (مه مانه)
قده و به زنی (ناما من) ، بوی (نهام من)	(ته په ی) قهلبم (که ژانه) ، چون (که ژانه)
وته و شیمری (که لامه) ، چون (که لامه)	به دیعی روی (به یانه) ، چون (به یانه)
شهوینی مه (که وایه) ، چون (که وایه)	لیباسی (تازه مانه) ، (تازه مانه)

سوران

(۱) که وشن - زمینه . (۲) تشک - شکل و فورم . (۳) به لگه - مده رگ . (۴) شه وانه - شه و به
(۵) که لیوه = سدر پره . (۶) که زیوه - شبه قی به یانه . (۷) ته په - کوته - ته پلک . (۸) -
که ژانه - که تیشه . (۹) که ژانه - کیوانه .

شېئىرى نوڧ چېه؟

ههروهك ده زانېن ، شېئىرى كوردى دوو نهوعن . نهوعېكېان پېئى ده لېن شېئىرى
كلاسيك و نهوعېكى تريان پېئى ده لېن شېئىرى نوڧ . شېئىرى كلاسيك شو نهوعه شېئىره ن كه به
شېئوهى كوڻ و له سر كېش و قافيهى هونراوهى كوڻى فارسى و عهريى نووسرايى، وهك -
هونراوه كاني مهولهوى ، نالى و قانع ، كه له خواره وه نموندهى شو شېئىرانه ده بېتن:
خالو خالوتنه ، كه م واته خالو خالو دهم وه بان خالانت مالو
(مهولهوى)

هر جوگه و جوپارې كه وا سوورو سوېرېي
هر چه نده كه پروتم ، به خود عاشقى پروتم
جېي جوش گريانى مننه خوينه رڼا وه
بې بهرگيه عيلت كه ههتيو مهيلې به تا وه
(نالى)

له خوږى ناشا غرقم ، له تهوقى سر ههتا شه ژنوم
به لام چند خوشه شو توزه كه هرخوم شاميرم بوخوم
نه ترسى شمرى مافهوق و نه محكومى به رانى نوم
له سايه زحمته قايى سروشان و دس وشه ستوم
له بو كهس چا و له بهر نيم و خه يالى رپي رپا ناكم
(قانع)

به لام شېئىرى نوڧ بهو چه شنه هونراوانه ده لېن ، كه له بارهى كېش و قافيه وه له
كهل شېئىرى كلاسيكدا توفيريان هديه . ليره دا مبهستى من شهويه كه له بارهى شېئىرى نوڧوه
بدويم و توفيري بهينى شېئىرى نوڧ و شهوشتهى كه به ناو شېئىرى نوڧ ده نووسرين دهرخم .
له زمانى كورديدا ، شېئىرى نوڧ له چند دهه له مه و پيشه وه كهوته سرزاران و -
ده توانين بلين كه يه كيكله و هونه رانه كه شم رچه يى شكند ، گوراني نمر بوو . له شه
كات به دواوه ، هر كاتيك لاوان ويستيان كه هونراوه بنووسن ، چون كه نج بوون ونه و -
پهره داز ، زورتر به دواى نووسينى شېئىرى نوڧدا روښتن ، شه گهرچى پترى شوان ورده ورده
له گهل بهره و زور چوونى ته مهندا ، ههستيشيان پيرپوو و كهوته سر رپكهى نووسينى
هونراوهى كلاسيك .
شستا له خواره وه چلونا يهتى شېئىرى نوڧ شى ده كه ينه وه :
۱- شېئىرى نوڧ چيه ؟

به بېروراي من ، هر هونراوه يهك كه ته واوى شم چلونا يه تيانى خواره وهى بېي
شېئىرى نوڧيه :

ث - چه شنه كيشيكى رپتميكى تايبهتى بېي ، به لام وهن و دريژايى به شه كاني
نيوديره كان (ميسراعه كان) ، وهك يهك نه بېي .
ب - چه شنه قافيه يهكى بېي ، به لام نه كه ويته نيو چوارچيوه قافيهى شېئىرى كلاسيك .
كه وايي ، ده توانين بلين ، كه شېئىرى نوڧ بريته له جيبتيكارا تيك ، كه هونه رانه
نيو چوارچيوه زانستى كيش و قافيه دا دهكا . جا شه گهر وايي هر شېئىريك كه به بېي
له بهر چا وگرتنى شو دوو خالهى سهره وه بنووسري ، شېئىرى نوڧ شه . ده توانين بلين
كه هونه رانى شېئىرى نوڧ ، وهك شاهنگسازيكى بليمهت وايه ، كه له سر پا يه زانستى
كيش و قافيه ، شه ههنگى تايبهت بو هونراوه كاني دروست دهكا ، كه غېرى شو شاهنگيه
كه له چوارچيوه شېئىرى كلاسيكدا به كار ده هينري و له بارى شه ده بيهو شتيكى زور جوا نه .

شيعری نوؤ چيه؟

۲ - بۆچى ده بى شيعرى نوؤ كيش و قافيه ي رېتېمىكى تايىبه تى بىي؟

- ث - شه گەر رېتېمى نه بىي ، ئاھەنگى نيه و له گوؤ خوش نايه .
 ب - شه گەر شهھەنگى نه بىي ، باش له زەين (حافىزە) دا زەبىت ناكړي .
 پ - شه گەر له زەيندا زەبىت نه كړي ، له روانگه ي حوزورى زەينه وه جاويدان نيه .
 ت - شه گەر جاويدان نه بىي ، ده بىته شتيكى رەمەكى ، كه نه شيعره نه پەخشانه .
 ئىستا له خواره وه دوو نمونه شيعر ده ناسينم ، كه يەككيان شيعرى نوؤ يه و
 يەككيان به ناو شيعرى نوؤ يه ، ده نا له راسته قينده نا نه شيعره ونه پەخشان .
 ث - نمونە ي شيعرى نوؤ ، كه شتيكى زور جوان و به كەلگه :

هر چەن دەكەم شو خەيالە ي پتي مەستم بۆم ناخرېته ناو چوارچيوى هەلبەستم
 لىكدانه وه ي دەر وون ، قەي زمانم بۆچى وەها دوورن لە يەك نازانم
 (گۆران)

له نېو شەپولى غەما سەرنگەون بىي ئارام
 به كئوى سەختى زيانا ، بە پي ، به چنگە رني
 خەريكي هەلمە تى بەرگەوتنه ، بگاتە سەري
 له پەر نشيوى كولول ي سوارى لى دەتەننى

(نوورى شېخ سەلح)

- ب - نمونە ي شيعرىك ، كه هيندېك كەس دەيانەوى به گوڤرە ي شيعرى نوؤ به خەلكى
 بناسين :

شەمە ئاسمانە بەلئى - شتى سوور ،

هەر قرتە ي دئ ؟ ،

كۆلەكە گانىش وەك تەرم قيت ،

دەلېن خەيالېكى قوولە ...

قوول ، قوول ، قوول !!

(شو چەند دېرە ي سەرە وه نووسراوى هېچ كەس نيه ، بەلگە خوم له

روى هيندېك ئولگوى شو چەشە نووسراوانە وه ، شىقتىبا سەم كرده

كه دلنېام زور له خوښەران ، شەم نمونە نووسراوانە يان ديوه) .

له پاشماوه ي شەم باسەدا ، له خواى مەزن داوا دەكەم كه هۆنەرانى ئىمە كە

شيعرى نوؤ دەنوسن سەركەوتوو بن و گشت كاتېك به شوڤن شەمەدا بېرون ، كه شوڤنە وارى -

وەك خالى (ث) ي سەرە وه خەلق بگەن ، شەك پەم كاغەزگراڤيه كات و تەوژمى خويان

بۆ نووسىنى شتى وەك نووسراوه ي خالى (ب) خەسار بگەن ، تا له داها توشدا ، مەيدانى

شيعرى نوؤ ي ئىمە ، شۆرە سوارى وەك گۆران ، نوورى شېخ سەلح و كاك شېركو بېكەسى

هەر لى هەلگەوى .

— گۆران

۱۳۶۷/۱۱/۲۵

لایبەرە	
۱	مەبەست
۳	وشەناسی کوردی
۸	هەلکەوت
۱۱	دەنگناسی زمانی کوردی
۱۳	پێشووی وەرگیران
۱۵	تۆف و بەند
۱۸	هۆنراوەی سوڕوشتی لە زمانی کوردیدا
۲۱	خوێندەنەوە و نووسینی کوردی
۲۸	چۆن هۆنراوە بنووسین ؟
۳۲	وشەسازی
۳۴	ئەلفبوی کوردی لە پێوانگە فۆنماتیکی
۳۵	کامیان دروستە ؟ (۱)
۳۸	عیرفان لە هۆنراوەی کوردیدا
۴۴	وتە کورت
۴۷	پێشووی لیکۆلێنە
۴۹	تەشککاتی کوردی
۵۱	کامیان دروستە ؟ (۲)
۵۵	سەنەمتی جناس لە هۆنراوەی کوردیدا
	شیخەری نوێ چیه ؟